

CONSTANTIN DAICOVICIU – OMUL DATORIEI

În tranzițiile veacului al XX-lea și istoricii au trebuit să se orienteze pentru a-și împlini destinul. Cei norocoși, cei sprijiniți de personalități puternice, cei robuști au reușit să traverseze schimbările, plătind însă cu energii și sănătate presiunile la care au fost supuși. Plata lor n-a exclus compromisurile, trebuind să-și dea obolul față de Putere, căreia nu de puține ori i s-au raliat, făcându-i jocul. Alții din aceeași meserie – cei aflați în fruntea unor instituții istorice de largă reputație, angajați cu fermitate în politică – au plătit cu ani lungi de pușcărie, cei mai mulți ieșind zdruncinați ca sănătate iar nu puțini pierzându-și viața.

Cerințele de conservare și cele de supraviețuire le-au dirijat tuturor actele, decizând adeseori conlucrarea cu regimurile politice, drapându-se frecvent în culorile de partid și defilând sub faldurile ideologice cu aparențe câștigătoare. Doar foarte puțini istorici au „navigat” destoinic printre atâtea schimbări de regim politic, reușind să rămână cu constanță în trendul vremii. Între cei mai de seamă „navigatori” își înscrie faptele și îndeosebi opera de istoric fondator de școală, Constantin Daicoviciu¹.

Mandatul ministerial repetat al lui Alexandru Lapedatu, ca și mulțimea obligațiilor sale politice l-au pus în situația de a-și limita timpul alocat problemelor Secției Regionale Transilvania a Comisiunii Monumentelor Istorice.

De altfel, la Cluj, secretariatul acesteia fiind încredințat energicului arheolog Constantin Daicoviciu, competența și mobilitatea acestuia l-au recomandat pentru a i se încredința sarcinile permanente ale Regionalei.

În aceeași direcție, plecarea din 1929 la Roma – în funcția de director al Școlii Române – a directorului Institutului de Studii Clasice și al Muzeului de Arheologie și Pina-cotecii „V. Cioflec”, Emil Panaitescu și absența sa din țară vreme îndelungată, a făcut ca și bunul mers al celor două importante segmente instituționale să fie asumat tot de către C. Daicoviciu. Acesta și-a păstrat poziția – fiind omul providențial pentru a da din personalitatea sa instituțiilor de patrimoniu transilvănene – și în timpul mandatelor directoriale îndeplinite de către mai vârstnicii profesori D. M. Teodorescu, Th. Naum și Șt. Bezdechi. Tinerețea și energia arheologului, forța cu care și-a mobilat argumentele și demersurile, pasiunea nedeazămințită l-au recomandat drept istoricul transilvănean cel mai potent din toată tânăra generație postbelică.

Reținut la catedră ca tânăr eminent, prin recomandarea lui Marton Roska, însă bucurându-se de aprecierea tuturor profesorilor săi, Constantin Daicoviciu a ales drumul cel mai greu: acela de desțelenitor și fondator de strategie în ocrotirea valorilor culturale. Aici

¹ Am insistat asupra prezentării operei sale practice (așa numim demersul său de instituire a sistemului de cercetare sistematică și protecție arheologică și istorică în Transilvania și Banat), în lucrarea noastră *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988. Cât privește tribulațiile de natură politică, acestea sunt prezentate de noi în *Constantin Daicoviciu în zona confruntărilor*, în *Muzeul Național*, XVII, București, 2005, p. 449–465, plus ilustrațiile; *idem*, *Istoricii și Securitatea*, Ed. Enciclopedică, București, 2006, vol. II, p. 565–634. Despre poziția sa ca universitar, rămâne utilă consultarea lucrării lui Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, I-II.

I-au condus, desigur, și păreri foarte bune pe care le-a făcut în anii studenției lui Al. Lapedatu, G. Bogdan-Duică, V. Bogrea, Th. Naum și Emil Panaitescu. Marele său model și protector – Al. Lapedatu² – un liberal sincer și onest, l-a desemnat ca secretar al Regionalei Comisiunii Documentelor Istorice pe care o prezida. Alți dascăli, D.M. Teodorescu și Emil Panaitescu l-au dorit și cooptat în proaspăt înființatul Institut de Studii Clasice, unde a condus, de asemenea, secretariatul. Și aceștia, ca și Th. Naum și Fl. Ștefănescu-Goangă, aparțineau polului liberal clujean, cel mai activ și important din Transilvania.

Făcând o ucenicie strălucită și inovând ca secretar al acestor organisme de coordonare, tânărul și-a pus în valoare memoria remarcabilă, bosa limbilor clasice, cunoștințele solide de epigrafie și arheologie, acestea propulsându-l rapid în vârful generației sale. Să adăugăm și personalitatea puternică de luptător și învingător, dovedită de altfel ca ofițer pe frontul italian la Piave și pe cel româno-maghiar, pe Tisa. El aparține acelorora dintre tinerii români care au luptat în 1918/1919 ca „frați de cruce” fiind comandanți ai legiunilor române, apoi secretarul prezidial al Comitetului de organizare al foștilor gardiști, al cărui prim-președinte fusese dr. Amos Frâncu. La 28 iulie 1923 „legionarii” erau chemați prin Apelul de la Cluj, semnat de cei doi, să resusciteze „prin un cult intensiv memoria eroilor și martirilor”, să le înlesnească foștilor luptători dobândirea drepturilor ce decurgeau din reforma agrară, iar prin Frățiile de cruce³ să susțină promovarea agriculturii, naționalizarea industriilor și comerțului. C. Daicoviciu a pus în serviciul istoriei și sentimentele sale românești așa cum i-au fost modelate în casa părintească, la școala din Caransebeș și la Universitatea Daciei Superior. L-a slujit și un talent oratoric de excepție, curajul opiniei și bărbăția, calități reliefate la catedră, în muzeu, pe șantierele arheologice, în numeroase împrejurări publice.

Profil clasic, cu un temperament vulcanic, neastâmpărat, mereu în mișcare, el și-a construit și consolidat prietenii și amicitii trainice, dar a provocat și temeri, rezerve și nenumărate gelozii de regulă ascunse. Oricum, ca istoric și arheolog, ca bărbat chipeș cu darul vorbei, ca intelectual rasat n-a rămas niciunde neremarcat, neacceptând să stea în posturi secunde. Succesele de care s-a bucurat, aprecierea și venerația, uneori chiar dragostea nu l-au ocolit. Când a intrat în politica militantă era deja un personaj bine cunoscut și respectat, dacă nu chiar temut de unii dintre adversarii disimulați mereu în fața impetuozității sale adeseori agresive.

A optat pentru liberali nu la junețe ci la anii vigoarei depline, venind alături de liderul acestora Al. Lapedatu. Și, în ciuda unor tribulații – de altfel explicabile prin presiunile timpului –, el, care nu putea rămâne oricum în umbră, având nevoie de scena afirmării publice, și-a păstrat concepțiile liberale, neocolind să critice cu demnitate oponenții și greșelile lor, chiar când pe scena politică nu rămăseseră decât comuniștii. Or, de acum era unul de-al lor!

Datorită personalității sale științifice și locului dobândit în ierarhiile sociale, poate și temperamentului vulcanic, dar îndeosebi contribuțiilor istorice, n-a fost decât arareori contrazis. „Lucrat” însă din umbră, dușmănit și criticat a fost în permanență, adversarii săi fiind puternici și temuți. E drept că l-au sprijinit substanțial faptele sale, instituțiile pe care le-a consolidat, numeroși prieteni și confrăți, clanul intelectual căruia i-a aparținut și pe care s-a sprijinit adeseori. Aceștia și emulii săi – mulți, desigur – i-au sprijinit cutezanțele, i-au apla-

² Fotografia acestuia a mobilat biroul lui C. Daicoviciu de la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, și este încă aici, chiar și în anii când numele istoricului se rostea doar între cunoscuți, iar familia celui mort la Sighetu Marmăției a întreținut relații neafectate de teamă și interdicții cu familia Daicoviciu.

³ Cf. Apelul Comitetului de organizare a foștilor gardiști pentru organizarea lor în legiuni de tir, declarat „în vederea scopului eminamente patriotic în care se face sport și nu politică”, semnat de dr. Amos Frâncu și C. Daicoviciu pentru convocarea membrilor activi la Congresul de la 28.X.192(2) și cel datat 28.VII.1923, Cluj, pentru organizarea gardiștilor. În Arhivele Naționale, Arhiva Istorică Centrală, fond Arh. CC. PCR, 95 – 122393, vol.2, microfilme, rola 1266, c. 0412-0413.

udat ieșirile și îndeosebi greutatea argumentelor, făcându-i mari servicii de imagine, inclusiv postumă. Chiar și atunci când l-au criticat, au făcut-o cu admirație!

C. Daicovicu a trăit și a iubit cu intensitate viața, lumea, onorurile, puterea minții și pe cea a scaunului de conducător. A trăit însă foarte modest, chiar dacă ar fi putut cere și și pretinde condiții, pe care de altfel contemporanii săi cu mult inferiori le-au dobândit: o locuință mare, bunuri personale valoroase, obiecte de lux etc. A preferat să locuiască într-un modest apartament, situat în incinta muzeului transilvănean, în care singura piesă impresionantă (biroul lui Lapedatu) – unde trona magistrul – era biroul. Un birou auster, cu bibliotecă la îndemână și plasat la intrarea de la muzeu, de unde observa totul. Aici a oficiat vreme de cinci decenii o adevărată sacerdoție profesională: de profesor, de arheolog, de director al cercetărilor istorice, de muzeograf și protector al monumentelor, de lider cultural necontestat.

Istoricii, se știe, construiesc obiectul istoriei și, deopotrivă, sunt subiect al acesteia. Fără de ei, înafara produsului lor ne este greu, dacă nu chiar imposibil, să percepem și să înțelegem trecutul. Adeseori, tot lor le datorăm apropierea de segmentele care fac posibilă explicarea mecanismelor ce leagă istoria de întreaga societate, de evoluția ei politică, socială, economică, chiar de direcțiile de evoluție ale acesteia.

Istoricii sunt specie solitară, – deși adeseori lucrează în echipe sau se sprijină pe colaborarea cu alții ce le înlesnesc documentarea – care nu-și permite riscul afirmației nefundamentate pe izvoare sigure, controlabile. Îndeosebi istoricii legați de documente palpabile, concrete, de natură patrimonială, cei care furnizează izvoarele sau le deslușesc acestora semnificațiile sunt determinați de o sporită vigoare și de o disciplinată acribie profesională.

În mod ilustrativ, în adresa Societății istorice din New York (The New York Historical Society) din 12 februarie 1805 către public, citim: „Without of the aid of original records and authentic documents, history will be nothing more than a well-combined series of ingenious conjectures and amusing fables”⁴.

În mod categoric, C. Daicovicu aparține istoricilor, desigur celor mai de seamă dintre aceia care au slujit istoria în veacul al XX-lea, un mare deschizător de drum! Ideile sale, multe, le recunoaștem și în concepția unora dintre cei pregătiți sub îndrumarea sa. Unul ajuns chiar la concurență cu Magistrul, I.I. Russu afirma:

„Istoria în general e știința documentelor, a urmelor materiale ale vieții trecutului, căruia substanța însăși a procesului vital îi scapă observației. Exemplul secolului 19 și 20 în gândire ne-a arătat clar monumentalitatea și imanența formelor vieții și destinul pe care îl au toate fenomenele de a deveni scheme goale, fără conținut real. Și științele morale nu pot fi decât sedimente de legi și cadre, sau construcții cu mai multă sau mai puțină fluiditate. În orice caz, deocamdată științele istorice nu sunt totalitare, și rămân <științe> în fluxul de antinomii ale spiritualității contemporane”⁵.

Iată – ilustru explicat de un tânăr, pe atunci, fost elev și discipol al lui C. Daicovicu – rostul istoricului în frământatele decenii interbelice, când personajul nostru se afirmase deja în mod plener. Cei cu care a lucrat aduc de altfel lămuriri asupra personajului.

Legăturile lui Daicovicu cu Panaitescu au rămas deosebit de strânse, atât datorită săpăturilor arheologice, intereselor catedrei și Institutului, dar și a celor legate de pregătirea postuniversitară a tinerilor arheologi clujeni. Școala Română de la Roma – condusă între 1929 și 1940 de către Emil Panaitescu – a fost locul unde și vârfurile generației interbelice clujene, cu deosebire arheologii și istoricii, au beneficiat de invidiatul statut de membri.

Lui Daicovicu i-a încredințat Panaitescu problemele administrative curente ale institutului (câtă vreme l-a condus în anii 1930–1936), cele ale fondurilor de săpături arheologice și chiar cele legate de locuința sa de la Cluj. Profesorului îi scria tânărul Daicovicu la 3 august 1932, „întors de la săpături abia ieri”, că urma să-i plătească chiria locuinței din

⁴ Prezentată ca text public în Muzeul Societății Istorice din New York.

⁵ I. I. Russu, *Raport către directorul Școlii Române*, Roma, în ziua Învierii Domnului, 1934, Arh. Națională – Arh. Ist. Centrală, fond Emil Panaitescu, dosar 7, f. 90.

leafa cuvenită pe luna iulie. Ca și despre suma de 4000 lei pe care-i destinase altor tineri „studioși”, Oct. Floca și Mihail Macrea (câte 2000 de lei de fiecare), aflați la Roma, solicitându-l pe directorul Școlii să schimbe – în contul lor – banii în lire italiene, Daicoviciu reținând echivalentul lor pe seama acestuia și arătându-și, odată cu studioșii, recunoștința.⁶ Colaboratorul direct la săpăturile de la Cășei, conduse de Em. Panaitescu și supravegheate la fața locului de Al. Doboși, era în acel august în concediu, iar „pe la Institut e bine totul. Lucrările (de reparații, n.n.) n-au început. Mai trebuie o licitație”.⁷

Și-n acel an, ca și în 1933, Daicoviciu s-a aflat aproape 4 luni la Ulpia Traiana, unde rezultatele începeau să fie spectaculoase.

În vara lui 1934, chiar primul ministru Gh. Tătărescu a organizat la sugestia arheologului nostru, împreună cu prefectul de Hunedoara, o tabără de vară la Ulpia Traiana. Cercetășia dădea astfel roade și pentru arheologie, Daicoviciu fiind printre cei dintâi care i-au sesizat foloasele și au utilizat-o pentru cercetările sale.

Sigur, la Ulpia s-au organizat cu acel prilej mari „serbări”, care au pus în lumină pozitivă guvernul, pe primul ministru și autoritățile locale. Dar, arheologia nu avea astfel decât de câștigat, primind mai multe fonduri și un suport oficial cu care se afirma ca un instrument important în politica națională. O făcea, desigur, și în contul celui care a condus acolo cele mai ample săpături arheologice din epocă!

Pe durata mandatului directorial, cursul lui Em. Panaitescu (istoria antică) a fost suplinit de prof. D. M. Teodorescu, C. Daicoviciu asumându-și seminariile. Acest aranjament – îi scria Daicoviciu directorului Școlii Române de la Roma – „pentru mine e foarte bun căci în legătură cu seminarul meu de epigrafie, unde s-au înscris vreo 25 de studenți, pot face destule exerciții la studiul provinciilor dunărene anunțat pentru seminarul dumneavoastră. Sunt pe cale să închei socotelile seminarului de istorie antică pe anul școlar trecut (1934/35). După cum știți, suma acordată era de 10000 lei”⁸.

Pentru Institutul de Studii Clasice – informa el – cumpăraseră cărți de la librăriile străine „Dietrich” și „Belles lettres”, dar întâmpina mari dificultăți cu devizele, îndeosebi cu librăria franceză: „Pentru Germania ar mai merge. Pentru Franța, mi se spune că e imposibil să avem devize în franci francezi”, deci întreabă: „n-ați putea Dv. trimite mai ușor din Italia franci la <Belles lettres> din Paris (536 franci fr. pentru Istoria Antichității și 536,75 fr. fr. Pentru Seminarul de Filologie Clasică), urmând ca contravaloarea lor să v-o țin, în lei, la dispoziție aici la Cluj?”⁹.

Ca un bun gospodar, cumpănitul bănățean adaugă: „Ținând seamă de greutatea financiară și de dificultățile tot mai mari ale plăților în străinătate, mă întreb dacă n-ar fi mai nimerit să renunțe Istoria Antică la colecția Budé? Suma de fr. fr. 536 e aproape 5000 lei pe un an! În schimb am putea comanda alte publicații care ne lipsesc cu desăvârșire la Cluj. Tot astfel, cred că ar fi mai nimerit să comandăm totul prin Cartea Românească, lăsând și comenzile directe cu Dietrich. Pentru Institut și Filologia Clasică nu mai comandăm nimic direct, fiindcă la cumpărarea devizelor pierdem foarte mult și nici nu putem să obținem devize”¹⁰.

Doar în acel an noile achiziții de carte pe seama bibliotecii clujene de arheologie, filologie și istorie clasică s-au ridicat la peste 10000 lei!

⁶ Emil Panaitescu a operat frecvent astfel de schimburi de bani, oferind membrilor Școlii servicii deosebit de avantajoase, dintr-un vădit sentiment de prietenie și încurajare pe seama lor.

⁷ Cu alte informații gospodărești, ca și cu aceea a alegerii lui Daicoviciu ca membru corespondent al Institutului Arheologic German din Berlin, comunicată (și sigur sprijinită direct) de Em. Panaitescu, la care proaspătul membru scria „Îmi pare bine”, în scrisoarea lui C. Daicoviciu către Em. Panaitescu, [Cluj], 3 VIII 1932, în Arh. Naționale, Arhiva Istorică Centrală, fond Emil Panaitescu, dosar 104, f. 1–2.

⁸ Cf. scrisoare, Cluj, 10 XI 1935, *loc. cit.*, dosar 104, f. 3–4.

⁹ *Ibidem*, f. 4.

¹⁰ *Ibidem*, f. 4v.

Sfătuindu-se cu Panaitelescu, Daicoviciu a amenajat spațiile de la Institutul de Studii Clasice din aripa nouă, oferind locuințe tinerilor angajați: „e un ajutor pentru ei față de leafa mică ce o primesc”¹¹. O atare grijă va avea mereu față de cei cu care a lucrat!

În acea iarnă lucrau la „aranjarea nouă” a muzeului, dar nu dispuneau de bani pentru „mobilier așa cum am dori”. Cu un artificiu financiar, au amenajat prima sală din fondul de săpături arheologice (50000 lei), dar la a doua sală n-au mai continuat pentru că trebuia justificată suma de 15000 lei de către fiecare arheolog care a săpat în anul 1934! Nu se poate spune că această inversare de fonduri ar fi fost inutilă!

La fel, l-a informat pe Panaitelescu despre situația care-l interesa cel mai mult, aceea a castrului de la Cășei. Daicoviciu a intervenit la autoritățile de la Dej pentru „satisfacerea oamenilor cu pământul”! Cât îl privea pe el, încheiase săpăturile de la Ulpia Traiana, unde „atât amfiteatrul cât și Aedes Augustalium și Forul au ieșit admirabil”, trimițându-i și o vedere generală cu amfiteatrul¹².

Vorbind cu Daicoviciu despre banii aprobați pentru săpături arheologice, la rândul său Doboși putea să-i scrie Profesorului Panaitelescu că secretarul Comisiunii l-a asigurat de existența fondurilor și obținerea unei părți din acestea: „Și el este interesat de chestiune, deci va urgenta lucrările, să fiți liniștit”¹³.

Pentru anul 1936, urmau să-și împartă sumele alocate săpăturilor arheologice, iar Panaitelescu trebuia, ca și ceilalți, să justifice cei 15000 lei primiți pentru campania de săpături încheiată.

Anul 1935 se încheiase deci în condiții normale, așa că „pe aici toate bune”, ba chiar s-au încasat banii pentru suplinirea seminarului din octombrie-decembrie, „lucru ce ni-a prins bine la amândoi”, Daicoviciu anunțându-l pe șeful său că îi trimite la Roma cărți prin Gherasim Pinte, hamalul care le dusesese la gară fiind plătit din fonduri personale¹⁴!

Când Panaitelescu a pregătit lucrarea sa despre *Drumurile Daciei*, Daicoviciu i-a trimis o fotocopie de pe harta lui Finály, „partea care ne privește pe noi: Dacia”, sperând să-i fie „de oarecare folos”, căci trebuia dată la bibliografie. Atent, scria: „nu uitați că el (Finály) dă numai părțile romane <intra fines regni Hungariae> (am zice acum <grandam Hungariae>)”; pe spatele fotografiei a trecut legenda iar în completare a menționat cartea lui A. Grenier, *Archéologie Gallo-Romaine* (vol. VI–1) din *Manualul lui Déchelette*, care cuprindea *Les routes din Gallia* (apărută la Picard, Paris, 1934)¹⁵. Tânărul și energicul arheolog clujean nu făcea doar administrație!

La apariția lucrării de evaluare bibliografică a lui Constantin Daicoviciu (*Contribuții la bibliografia Daciei romane [1920–1935]*, Cluj, 1936), M. Macrea a considerat că aceasta „va fi foarte utilă, îndeosebi pentru cercetătorii din străinătate”¹⁶. În acea iarnă, la Cluj timpul era urât, cu ceață și moină, dar începuseră cursurile și activitatea și la Institut, în general „Pe aici e bine”¹⁷! Preocupări mai rămăneau pentru procurarea de cărți din străinătate, tot mai dificilă datorită restricțiilor valutare.

În vara lui 1936, Consiliul facultății l-a însărcinat pe Daicoviciu și cu suplinirea catedrei de Istorie antică, „întrucât Dl. Teodorescu nu mai vroia să suplinească din motive de sănătate” propunându-l pe Daicoviciu, o soluție preconizată chiar de titular. Pe acesta-l informează, la 24 iunie 1936, ce curs va preda: „Istoria Romei de la origini până la Princi-

¹¹ *Ibidem*, f. 3v.

¹² *Ibidem*.

¹³ În scrisoare, Cluj, 15 X 1935, loc. cit., dosar 108, f. 13–14.

¹⁴ Cf. scrisoare C. Daicoviciu, 24. XII. 1935, dosar 104, f. 5.

¹⁵ În scrisoarea C. Daicoviciu, 8. I. 1936, *idem*, f. 6–6 v. Titlul lucrării lui Em. Panaitelescu: *Le grandi strade romane in Romania, Quaderni dell' Impero. Le grandi strade del mondo romano*, Roma, 10, 1938.

¹⁶ În scrisoare către Em. Panaitelescu, Cluj, 10. VI. 1936, în Arh. Naționale, Arhiva Istorică Centrală, fond Panaitelescu, dosar 166, f. 4.

¹⁷ În scrisoarea din 8. I. 1936, *idem*.

pat”, iar la Seminar „Izvoarele istoriei romane”, crezând că „voi putea face treabă bună. În orice caz, îmi voi da toată silința ca studenții să nu piardă firul”¹⁸.

Anul anunța pentru arheologi „necazuri cu banii de săpături”, cerându-li-se „foarte insistent acte justificative cât mai curând căci altfel nici nu vom fi puși pe tabloul noilor lucrări”, așa că „voi încerca să fac ce pot”¹⁹.

Altfel, sănătoși dar ... lipsiți de bani, așa că universitarii așteptau „listele cu comisiile de bacalaureat. Vă puteți închipui, ce fiori străbat prin multe inimi,” dorindu-și „să ajung și eu la o Comisie căci e prăpăd la cele materiale”²⁰! Cum altfel când bonurile compensatorii pentru salariile neachitate din 1931/32 nu ajunseseră nici atunci la personalul didactic de la Facultatea clujeană de litere și filozofie!!

Atunci când, în 1934, guvernul a acordat bonuri valorice în contul salariului din decembrie 1931 (!), cu ele nu se puteau achita decât impozite. Or, acestea fuseseră plătite la timp, sau bonurile puteau fi vândute la prețul de 38–40 % din valoarea nominală. Cum valoarea nominală scădea zilnic, funcționarii și universitarii s-au grăbit să vândă bonurile de impozit, la Cluj, tonul dându-l chiar C. Daicoviciu și colaboratorii săi²¹.

În 1937 Daicoviciu i-a solicitat președintelui CMIT, Al. Lapedatu, aprobarea eliberării fondurilor de săpături arheologice, respectiv o reglementare prin care să se normalizeze situația, arheologii putând primi „la timp adică în vara sau în toamna anului, fondul nou de săpătură”, astfel titularul de șantier fiind „pus la adăpost de orice neplăceri și sancțiuni izvoarate din nejustificarea la timp a sumelor repartizate”²².

Banii – 65000 lei – pentru campania 1936/37 erau depuși la Banca „Albina” din Cluj și trebuiau justificați până la 31 martie 1937, or a primi astfel fondurile, iarna, era contraproductiv, Daicoviciu propunând justificarea sumelor ordonanțate până la 25 mai, iar acestea – împărțite în rate – să nu fie eliberate decât în baza documentelor de șantier.

În acea campanie, propunerile de săpături cu fondurile aferente (65000 lei) erau repartizate astfel: – Institutul de Studii Clasice (Seminarul de Arheologie) – 15000 lei pentru săpături de școală la o stațiune preistorică;

– Emil Panaitescu (25000 lei) pentru Căței;

– C. Daicoviciu (25000 lei) pentru Sarmizegetusa romană și castrele de pe limes.

Cele dintâi erau considerate de mare importanță „prin faptul că cu aceste săpături de școală voim să inițiem în tehnica săpăturilor preistorice, tinerii arheologi din Cluj, stabilind și o metodă de lucru pentru viitor”²³. Și atunci, întrutotul încrezător în capacitatea secretarului Secției transilvănene a CMIT, Al. Lapedatu și-a dat acordul.

Activismul său profesional și oportunitățile au conlucrat adeseori pentru a-l ridica pe C. Daicoviciu în rang profesoral. Cum profesorii Goga, Pușcariu, Lupaș și Dragomir au propus înființarea unei catedre speciale pentru Lucian Blaga (de Filosofia Culturii), steaua lui Daicoviciu a strălucit din nou. Entuziast, acesta îi scria lui Panaitescu „cu multă plăcere”, cum în 13 ianuarie 1938 Consiliul facultății votase în unanimitate ridicarea conferinței sale la rangul de catedră cu titlul „Epigrafie și Antichități Clasice și Naționale”²⁴.

Ce s-a întâmplat, de fapt? În 12 ianuarie, la Muzeul Limbii Române, într-o ședință profesorală, Th. Naum – de acord cu Șt. Bezdechi și D. M. Teodorescu – a propus noua

¹⁸ Cf. scrisoarea lui C. Daicoviciu, 24 VI 1936, *idem*, dosar 104, f. 8–9.

¹⁹ *Ibidem*, f. 9.

²⁰ *Ibidem*, f. 9. 9v.

²¹ În acest sens, observând situația, Al. Doboși l-a sfătuit la 12. II. 1934 pe prof. Emil Panaitescu, aflat la Roma, să-și vândă bonurile în valoare de 23000 lei, în Arh. Națională, Arhiva Istorică Centrală, fond Emil Panaitescu, dosar 108, f. 2–3.

²² În adresa CMIT nr. 683, 29. I. 1937, aprobată de Al. Lapedatu la 2. II. 1937, *loc. cit.*, *idem*, f. 10–11.

²³ Cf. Propuneri de repartizarea fondurilor de săpături 1936/37, prezentate de D. M. Teodorescu și C. Daicoviciu, Cluj, 29 I 1937, *idem*, f. 12. Repartizarea în suma cuvenită lui Em. Petrovici sunt anunțate acestuia într-o scrisoare din 3. II. 1937, *idem*, f. 15.

²⁴ Cf. scrisoare, Cluj, 22. I. 1938, *idem*, f. 13.

catedră, la care „toți au fost de acord”, așa că în 19 ianuarie (în prezența și a lui Lupaș, Dragomir și Lapedatu, chemați special de la București) cele două noi catedre au fost aprobate de 18 profesori²⁵. Bucuros din cale afară, Daicoviciu s-a grăbit să-i scrie lui Panaitescu, contând firește pe sprijinul acestuia: „prin această schimbare a lucrurilor fie că mi se va face numirea, fie că nu, eu cred că trebuie să vă asigur, stimate domnule profesor de toată recunoștința mea pentru întâiul pas făcut de dumneavoastră în interesul meu (conferința) și să vă rog să credeți în cele mai sincere și bune intenții ale mele de a lucra și pe mai departe în condițiile și în înțelegerile de până acum, împreună cu dumneavoastră, pentru scopul pe care-l urmărim cu toții, atât la catedră, cât și pe teren”²⁶.

Cu același prilej, l-a rugat pe directorul Școlii să intervină la organizatorii italieni ai congresului de studii clasice, ca să-l treacă printre participanți, anunțând comunicarea *Dacia e la romanită*.

Acasă la Cluj, „când frig-ger, când timp moale. Dl. Sudeșeanu (sociolog, n.n.) a fost numit. Copiii sănătoși (asta-i lucrul principal!)”, vești care-l interesau pe Panaitescu și care vădesc nu doar profesionalul, ci și pe un părinte preocupat de odraslele sale²⁷.

Avansarea urma de acum fgașul ei legal, trebuind să fie aprobată de cei în drept. La 23 martie 1938 – aflăm dintr-o scrisoare a lui Th. Naum – Consiliul Facultății de Litere și Filozofie al Universității clujene a recomandat „în unanimitate pe Daicoviciu la catedra de Epigrafie și Antichități naționale, în care, după cum știi, s-a transformat conferința lui de până acum”²⁸. Autorul scrisorii era de-a dreptul bucuros și și-a vestit interlocutorul „știind că și tu, dacă ai fi fost aici, i-ai fi dat votul din toată inima pentru munca, priceperea și pregătirea lui”²⁹.

Într-adevăr, profesioniștii clujeni erau convingși că au încredințat celui mai bun dintre tineri un titlu pe care-l va onora. Și n-au greșit!

Anul 1939 a adus și universitarilor clujeni noi restricții și îngrădiri. Începând de la 1 aprilie titularii nu mai beneficiau de 30 % din diurna cuvenită de la catedră atunci când se aflau în misiuni oficiale. Această veste neplăcută i-a comunicat-o Daicoviciu lui Panaitescu, „pentru a putea să luați măsurile ce le veți crede de cuviință”, lămurindu-se la Ministerul Educației Naționale în ce ipostază se afla acesta la Roma: de concediu de la catedră „sau serviciu detașat? Atunci: toate drepturile”³⁰!

Interesele științifice l-au împins să ceară confratelui mai vârstnic să i se procure – de la Institutul de Studii Romane – „fasciculele cu diferitele <limesuri>, publicate până acum (mă interesează, în special, cel unguresc, de Paulovitz)”, angajându-se să plătească, în lei, la Cluj, vărsând contravaloarea serviciilor „la fondul (mic) ce-l aveți în casa institutului”³¹.

Emil Panaitescu mai afla că în 9 mai aleseseră pe Traian Pop (de la Drept, atunci Ministru al Inventarului), președinte al Asociației Profesorilor Universitari, secția Cluj, iar ca secretar pe matematicianul D.V. Ionescu. A doua zi, la data scrisorii, „zi frumoasă și 10 mai”³²!

²⁵ Absenții la această ședință: Octavian Goga, Em. Petrovici, Em. Panaitescu și O. Ghibu, erau motivați, fiind în concediu.

²⁶ *Loc. cit.*, supra, f. 14–14 v. Promisiunea făcută la 22 I 1938 era clară: „Eu vă voi rămânea și pe mai departe ceca ce v-am fost și până acum”! Ceea ce nu știa nici autorul și nici destinatarul acestei promisiuni era schimbarea de regim politic și, direct, de destin a fiecăruia dintre ei.

²⁷ *Ibidem*, f. 14 v.

²⁸ Cf. scrisoare cu antetul Institutului de Studii Clasice, semnată de Th. Naum către Em. Panaitescu, Cluj, 23. III. 1938, Arh. Naționale, Arhiva Istorică Centrală, fond Em. Panaitescu, dosar 186, f. 7.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ În scrisoarea lui C. Daicoviciu cu antetul Institutului de Studii Clasice, Cluj, 10. V. 1939, *loc. cit.*, *idem*, f. 16.

³¹ *Ibidem*, f. 17.

³² *Ibidem*, f. 17 v.

În acel an apare și o disensiune mărunță între Daicoviciu și Panaitescu, primul neagreând – foarte înțemeiat – propunerea de a-l primi ca asistent pe tânărul Dan Brătianu, element valoros dar ... nu pentru arheologie! De altfel, acesta nu avea istoria antică la licență și nu urmăse nici un seminar la disciplina respectivă, or la reținerile prof. C. Marinescu propunerea n-a trecut! Chiar el, Daicoviciu, îl vedea pe cel propus nu ca pe „un element prea glorios, dar nici așa de rău cum s-ar crede, poate”, argumentând forțat că el personal fusese admis ca asistent la Istoria Antică deși licența și-o luase în greco-latină și bizantologie, părăndu-se – zice alintat – „că n-am fost un rău asistent”³³.

La Cluj, „nimic nou”, doar „multe hârtii și administrație ucigătoare”, adăugându-li-se militărie, săpături, examene, inclusiv al lui Radu Vulpe la Iași, singur candidat³⁴! Greutățile și lucrările zilnice l-au împiedicat pe Daicoviciu chiar să participe la Congresul de Arheologie de la Berlin!

Postul de asistent, nerezolvat, i-a dat totuși altă bătaie de cap, pentru început propunându-l pe Marin Vătafu, „un element bun”, dar voindu-l și pe Kurt Horedt, care nu putea candida fiind încorporat!

Tot lui Panaitescu i-a cerut acum lucrarea lui Degrassi despre cucerirea Daciei, ca și permisiunea de a reproduce o fotografie cu vasul dacic descoperit la Brețcu, „într-o publicație pe care vreau s-o scot acum în legătură cu antichitatea” (întreabă dacă nu cumva erau două vase dacice descoperite acolo)³⁵.

L-a asigurat că „pe acasă pe la dv. totul e în ordine. Mureșan (omul de serviciu care îngrijea casa, n. n.) mai are bani. De la mine n-a cerut până acum nimic”³⁶.

În mai, 1940, primise broșura lui Degrassi, dar ceea ce-l interesa acum era situația de la Cășei: sosise la CMIT o adresă de la Camera agricolă Someș că s-a dat „în sfârșit, pământ țăranilor din Cășei pentru lotul de la castru, cerând să ieșim la fața locului pentru forme. Voi merge eu sau voi trimite pe Macrea. Cred că va trebui să punem un paznic căruia să i se dea dreptul de a folosi pământul de la castru”³⁷.

Constantin Daicoviciu și-a menținut legăturile profitabile în contul Institutului de Studii Clasice cu ministerul, dobândind și în 1941, „fondurile absolut necesare continuării activității științifice și didactice a institutului nostru”: de aici i s-au acordat la 11 ianuarie 30000 lei pentru procurarea de cărți străine. La 16 mai același an, alți 30000 lei erau decontați prin borderou pentru același tip de achiziții pe seama bibliotecii prestigioaselor instituții clujene³⁸.

Tot în acea primăvară, a anului 1940, Asociația academică „Vasile Pârvan” a fostilor membrii ai Școlii Române din Roma i-a anunțat pe membri despre proiectata monografie *La Roumanie archéologique*. Cum Daicoviciu era președintele nou ales al asociației (iar D. M. Pippidi secretarul ei) i s-a adresat, firesc, și lui Panaitescu solicitându-i colaborarea. La 9 mai 1940 au hotărât să schimbe formatul colecției, „fără să renunțe la seriozitatea științifică, să-i asigure o mai accentuată valoare practică și poate, o mai largă difuzare”; doreau să editeze „o călăuză în șantierele și muzeele de antichități ale României, un itinerariu complet pe regiuni, redactat în franțuzește și destinat în primul rând informării străinătății”³⁹. Cum Em. Panaitescu le oferise articolul *Studiile arheologice în România*, i-au

³³ Problema a preocupat în mai multe scrisori, ca acele din 10 VI, 14 VI și 17 VI 1939, *loc. cit.*, *idem*, f. 18, 20–21.

³⁴ Cf. scrisoarea cu antetul Institutului de Studii Clasice, 14 VI 1939, *idem*, f. 18.

³⁵ În scrisoarea cu antetul Institutului, Cluj, 12. III. 1940, *idem*, f. 22–23.

³⁶ *Ibidem*, f. 23.

³⁷ În scrisoarea cu antet, Cluj, 13. V. 1940, *idem*, f. 24.

³⁸ Vezi adresa Institutului de Studii Clasice – Muzeul de Antichități și Pinacoteca „V. Cioflec”, Sibiu, nr. 26/26. III. 1941 și nr. 42/6. V. 1941, către Ministerul Educației Naționale, în Arh. Naționale, Arhiva Istorică Centrală, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 194/1941, f. 83, 101.

³⁹ Cf. adresa tipizată cu antet AFMSRR, nr. 21, București, 20 V 1940, fond Em. Panaitescu, dosar 104, f. 26.

propus ca până la 1 septembrie „să ne dați – în circa o coală de tipar – o schiță a cuceririi Daciei de romani, concepută ca o ilustrare a reliefulor coloanei lui Traian”, aceasta urmând să fie plasată în prima secțiune (Banat și Transilvania), între capitolul de Preistorie și acela dedicat „monumentelor romane și barbare”⁴⁰.

Preocupările arheologilor, iată, nu pot face abstracție de cele ce se petreceau în lume, antrenându-i, după crezurile lor, unii chiar asumându-și lucid anumite lucrări. Vara timpurie și sfârșitul verii anului 1940 au fost dominate de dramele unor teritorii românești sfâșiate prin acordurile celor care doreau să domine lumea.

Pe C. Daicoviciu l-au prins în vârtejul lor, angajat cu scrisul și șpaclul, cu vorba și sufletul. Generația lui repeta – la alte dimensiuni – cele petrecute în 1916–1918, pentru mulți intelectuali români transilvăneni confruntările fiind radicale.

Ca responsabil de institut și muzeu, în calitatea de secretar al regionalei CMIT, ca universitar a trebuit să facă față, lucid, unor lucrări neimaginabile: mutarea intempestivă a bunurilor culturale din Clujul cedat, a serviciilor și catedrei universitare; proiectarea unui alt demers strategic față de tezele istoriei naționale întruchipat în lucrări de salvare și de fundamentare teoretică; demersul de natură propagandistic dat în replică obsesivei ideologii horthyste.

„Din Cluj tot ce am adus a ajuns la Sibiu. Biroul dv. american – scria Daicoviciu lui Panaiteșcu la 16 iunie 1941 – s-a stricat la partea superioară dar e reparabil ușor”⁴¹. De instalat se instalaseră „binișor”, chiar refăcând un birou pentru profesorii Naum, Teodorescu și Panaiteșcu, „cum vă place”; era mulțumit că adusese „cât mai multe cărți de la Cluj. Putem lucra, numai să fie timp și suflet necesar”⁴². Ba chiar tipăriseră noul anuar, el, Daicoviciu, ca decan și director al Institutului de Studii Clasice străduindu-se să normalizeze lucrările, iar „amarul vremilor de azi ni-l mai îndulcim cu amintirile celor 20 de ani de realizări și eforturi, în care persoana dv. ocupă un loc atât de însemnat”⁴³. Singura și marea grijă – căci „copiii sunt bine și cresc” (iarăși, se arată părintele!) – era dacă „Vedeam-vom vreodată mântuirea?”, izbucnind: „Aștept să ne îmbrățișăm, cu chiote de bucurie și cu lacrimi în ochi de fericire, la Cluj”⁴⁴!

Aceluiași Panaiteșcu i-a rezolvat problema carnetelor de călătorie pe CFR⁴⁵, suportând costurile în parte din banii decanatului și din buzunarul propriu. Iată un Daicoviciu atașat de cel care l-a sprijinit și care l-a propulsat spre înalte rosturi, și asta când în mod evident nu mai avea nevoie, nu mai era necesară intervenția și oricum cel aflat în dizgrație, la Roma, n-o mai putea face.

Temut și iubit, detestat și adulat, Daicoviciu n-a trecut niciunde fără să fie reținut. Îndeosebi după numirea sa ca decan⁴⁶ sub guvernarea legionară – în rândurile căreia număra

⁴⁰ *Ibidem*, f. 26–26 v. Lucrarea preconiza să cuprindă : cuvânt înainte; I Banatul – Transilvania (a) Preistoria – Hortensia Dumitrescu, b) Cucerirea Daciei – Em. Panaiteșcu, c) Epoca romană și a năvălirilor – C. Daicoviciu);

II Oltenia – Muntenia – Dobrogea (a) Preistoria – Vl. Dumitrescu, b) Oltenia și Muntenia romană și epoca migrațiilor – Gr. Florescu și Dumitru Tudor, c) Dobrogea greco-romană – R. Vulpe);

III Moldova. – Bucovina – Basarabia (a) Preistoria – Ecaterina Vulpe, b) Epoca greco-romană – P. Nicorescu), *ibidem*, f. 27.

⁴¹ Scrisoarea cu antetul Institutului de Studii Clasice, Sibiu, 16.VI.1941, *loc. cit.*, f. 28–29.

⁴² *Ibidem*, f. 29.

⁴³ *Ibidem*, f. 29 v.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Cf. adresa Facultății de Filozofie și Litere a Universității Regele Ferdinand I – Cluj, nr. 382, Sibiu, 16.VII.1941, *idem*, f. 30.

⁴⁶ Em. Petrovici explica alegerea ca decan – făcută la propunerea și rugămintea sa – în baza calităților excepționale pe care Daicoviciu le demonstrase, admițându-se că „numai un om gospodar și capabil să impună ordine ar fi putut să conducă o facultate în acele timpuri de refugiu. Și prof. Daicoviciu era socotit un om de o autoritate rar întâlnită printre oamenii de știință”, cf. nota informativă „Panaiteșcu Panait”, 3.VI.1954, fond C.C. PCR, 95–122393, c. 0285.

prieteni, ca Vl. Dumitrescu, devenit secretar general la Ministerul Instrucțiunii Naționale, Cultelor și Artelor, sau Traian Herseni – gesturile sale publice sunt tot mai frecvent consemnate. Faptul că a purtat omeletele legiunii și că simpatizase cu unii dintre legionari încă înainte de 1940, nu trebuie să ne mire. Sigur, a primit de la Căpitan chiar și cartea acestuia, cu dedicație, transmisă prin Vasile Christescu, un valoros arheolog, dar – declară Daicoviciu la 2 decembrie 1944: „n-am cunoscut însă personal Căpitanul și niciodată n-am vorbit cu el. Cartea cu dedicație am primit-o așa cum am primit o dedicație de la fostul rege Carol al II-lea. Pot să afirm chiar că am avut și legături de prietenie cu anumiți legionari, ceea ce nu înseamnă că m-a putut vreunul atrage de partea lor. Din contră în toate discuțiile ce am avut cu ei, am căutat să le arăt cât de greșită e calea spre care au apucat”⁴⁷.

Era însă semnalată prezența sa – alături de profesorii V. Papilian și Camil Negrea – la slujba de la catedrala din Sibiu, din 17 ianuarie 1941, un parastas de pomenire a 4 ani de la moartea fruntașului legionar Ionel Moța, inițiată însă de Centrul Studentesc al Ardealului „Petru Maior”, al cărui președinte acesta fusese⁴⁸. Îmbrăcat în cămașă verde l-au văzut mai mulți contemporani, informatorul „Brândușa” – un universitar din aceeași generație – știa ca și secretarul facultății Al. Bejenaru, că astfel se prezentase la inaugurarea cursurilor de la Facultatea de Chimie a Universității clujene, retrasă la Timișoara, Daicoviciu fiind la masa prezidiului⁴⁹.

În cămașă verde l-a văzut și Ion Negoitescu, tot prin 1940⁵⁰.

Obsesia legionară, care a marcat toate autoritățile după 1940, i-a atribuit idei de acest fel și numai pentru că fusese membru, chiar președinte, al Asociației „Vasile Pârvan”, a foștilor membrii ai Școlii Române de la Roma! Reuniunea acesteia de la 24 iulie 1945, în casa lui Mac Constantinescu (str. Slătineanu 9) avea, în viziunea poliției, un caracter „legionar și prohitlerist”.

Or, participarea la aceasta și a lui C. Daicoviciu era suficientă pentru a-l nota ca „legionar și pro-german”⁵¹. De altfel „Națiunea română” (nr. 127/17 septembrie 1935) a confirmat categoric apartenența sa la liberali, fiind ales chiar în organizația județeană Cluj. Pe când o apartenență legionară nu este documentată. Pasajul său liberal a început prin 1929 – an când a fost numit conferențiar în locul dispărutului Gh. Mateescu, urcând apoi până la rangul de profesor în 1936, evoluând până la alegerea sa în fruntea organizației tineretului liberal. În tot acest răstimp, unii l-au receptat drept „umil om de casă a lui Lapedatu”⁵², ceea ce este prea mult spus, pe Daicoviciu cu greu prinzându-l umilința!

Cu mult mai nuanțat l-a privit un prieten și coleg de universitate, Nicolae Mărgineanu, psihologul, care l-a cunoscut prin 1929: Daicoviciu se arăta „la început cu simpatii liberale și țărănești, apoi carliste după care legionare și din nou țărăniste”⁵³. Simpatii deci!

Mai târziu, sursele de informare i-au atribuit legături liberale speciale, cu Gheorghe Brătianu, cu care s-a asociat arătându-i vestigii istorice din Hațeg și Munții Apuseni⁵⁴. Ca atare Daicoviciu va fi urmărit și la capitolul liberali, într-un dosar cu numărul 41, între 29

⁴⁷ În declarația făcută la 2 XII 1944, orele 10³⁰ în fața Comisiei Ministerului Educației Naționale de la Universitatea clujeană instituită pentru aplicarea Legii nr. 486/1944 (în M.O. nr. 233/1944, modificată prin Legea nr. 594/1944, în M.O. nr. 274/1944), compusă din Al. Borza, T. Moșoiu și Em. Petrovici, proces-verbal nr. 18, în Arh. Națională, Arhiva Istorică Centrală, fond CC PCR, microfilme, rola 1266, c. 0204.

⁴⁸ Cf. fișa C. Daicoviciu, 31.VII.1950, *idem*, c. 0195.

⁴⁹ Cf. nota informativă, 27.II.1952, *idem*, c. 0207.

⁵⁰ Mărturisire făcută unui coleg de celulă, Steanță D., care o reproduce anchetat fiind la Jilava, în 6. II. 1962, *idem*, c. 0366.

⁵¹ Cf. nota Direcției Generale a Poliției, în fișa din 3. II. 1949, *idem*, c. 0197.

⁵² Așa-l caracterizează „Falk Felix” – coleg de prin 1929 – într-o notă dată lt. maj. Szekely Francisc la 24 IV 1960, *idem*. C. 0504.

⁵³ Cf. Declarația dată în închisoare din 25. XII. 1953, *idem*, c.0240.

⁵⁴ S-a ajuns acolo încât la 2. X. 1950 era semnalat chiar ca secretar al lui Gh. Brătianu! *idem*, c.0259.

octombrie 1962 și 7 mai 1963, când s-a ordonat trecerea sa în evidență pasivă. Abia la 13 ianuarie 1965 acest subiect, în fine, a fost clasat, savantul fiind scos din dosarul 41⁵⁵. Astfel că, nemai fiind „dușmănos”, acest fost liberal primea acordul Regionalei Cluj⁵⁶ de a participa, în 1963, la al VIII-lea Congres Internațional de Arheologie clasică din Franța.

Cum legăturile lui Daicoviciu cu țărâniștii lui Maniu durau, de asemenea, de multă vreme, iar învățatul l-a apreciat pe liderul acestora, n-a fost lungă calea până la a-i atribui apartenențe țărăniști. În fond, Transilvania și Clujul, îndeosebi, numărau atâtea țărâniști de valoare, cu care, desigur, Daicoviciu a întreținut legături, pe unii avându-i de prieteni.

Pe Iuliu Maniu l-a frecventat mai ales la Sibiu în anii refugului, iar cu nepotul său Ionel Pop, jurist proeminent, a avut legături strânse. Pe lider l-a invitat și l-a însoțit la serbările de la Costești, ca și la Ulpia Traiana, bucurându-se de multă simpatie din partea acestuia. Tot Maniu l-ar fi însărcinat, în 1943, cu demersul de a-i determina pe averescani să se unească cu grupările maniste și vaidiste, formând un partid țărănesc puternic; nu-i deci de mirare că sursele poliției vedeau în Daicoviciu „unul din intimii lui Maniu”⁵⁷.

În anul următor, arheologul i-a avut invitați, la „Săptămâna săpăturilor arheologice” – cu serbările de la Costești și Grădiște –, organizată de el, din nou pe Maniu, Aurel Vlad, Leucuția, Ilie Lazăr, Petru Groza ș.a.⁵⁸. Asemenea asocieri – vădit semnificative pentru autorități – l-au poziționat în cadrul unei liste cu „elemente comuniste periculoase”, alături de dr. Aurel Stănescu, pe care – după informatori – i-ar fi arestat, după alegeri, guvernânții țărâniști⁵⁹.

În mod cert războiul i-a radicalizat lui Daicoviciu atitudinile, sigur, nu de la începutul acestuia, îndreptându-l, după bătălia Stalingradului, ferm spre tabăra antirăzboinică. Aceasta însă nu a exclus asumarea unui rol activ în propaganda națională, utilizând rezultatele cercetărilor arheologice într-o direcție de argumentare a tezilor legate de etnogeneză și continuitate. De altfel, cercetările sale în Munții Orăștiei, la cetățile dacice, ca și cele din capitala Daciei, sunt foarte bine văzute, relevând autorităților o prioritate care trebuia susținută. Nu întâmplător, acestea au fost conexe de către învățat cu cele operate de două decenii la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, dobândind fonduri substanțiale și un larg suport oficial⁶⁰.

În anii războiului a conlucrat însă cu Ernest Gamillscheg, savant german trimis în România cu misiune academică, net favorabil tezelor istoriografiei naționale. O colaborare care a fost reținută ulterior ca o greșeală! De asemenea, Daicoviciu a slujit prin revista „Transilvania” și alte periodice, idealurile naționale, aducând argumente istorice imbatabile. Având în vedere legăturile sale cu învățați italieni, Ministerul Propagandei Naționale, direct Mihai Antonescu, l-au folosit în dezvoltarea relațiilor culturale cu Italia. Tocmai din asemenea rațiuni figurează în 1942, într-o „schemă de organizare a propagandei pentru Italia”⁶¹, contându-se pe disponibilitatea sa de a prezenta conferințe și a întreține legături academice în această țară.

Pe măsură ce războiul s-a apropiat de sfârșit, evoluția manifestărilor și gesturilor publice ale lui Daicoviciu ni-l arată ca pe un om cu vederi de stângă. Se întorcea astfel, spre

⁵⁵ Cf. hotărâre de trecere a lui C. Daicoviciu în evidență pasivă, luată de Serviciul III, Biroul 2 al Direcției Regionale MAI Cluj, *idem*, c. 0377, 0381.

⁵⁶ Cf. adresa nr. 310/G/68411/29. IV. 1963, *idem*, c. 0360.

⁵⁷ Cf. fișa, 3 II 1949, *idem*, c. 0194.

⁵⁸ Cf. fișa, 31 VIII 1950, *idem*, c. 0195. Manifestările erau organizate la mijlocul lunii iulie, având centrul la Costești.

⁵⁹ *Ibidem*, c. 0197.

⁶⁰ Vezi detalii în lucrarea noastră, *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

⁶¹ In *loc. cit. supra*, fond CCPCR, fișa din 31.VIII.1950, c. 0197, reținea o informație din 24. IV. 1942. Vezi mai multe asupra subiectului la Carmen Burcea, *Diplomație culturală. Prezențe românești în Italia interbelică*, Institutul Cultural Român, București, 2005.

opiniile sale din tinerețe, când a militat în mișcarea socialistă universitară, detașându-se treptat de alte atitudini fundamentate pe interese de moment. Așa că, în 1943, mediile de informare l-au plasat între universitarii puși în discuție cu ocazia cercetărilor asupra organizației comuniste clujene⁶². De aici și până la semnarea Apelului antirăzboinic n-a mai fost mult! De acum, desprinderea de ceilalți nu mai intră în rândul vreunui reproș.

Evaluându-l lucid și corect, prietenul și colegul N. Mărgineanu va spune: acest simpatizant al lui Ion Antonescu și al germanilor, colaborator al regimului antonescian, nu „afișa cu orice preț convingeri” ci se mulțumea „cu recunoașterea pur și simplu a unui <oportunism>”⁶³.

Aceasta și pentru că avea o filozofie care-i dicta interesele, crezând că în România, „la mărimea țării noastre și cu poziția ei geografică”, „nu se putea face altă politică decât de <mimetism>, uneori îi spunea pur și simplu <lichelism> adică germano-filă sub nemți, ruso-filă sub ruși etc. Politica de convingeri era după părerea sa bună numai pentru Marile Puteri și primejdioasă pentru Puterile mici”⁶⁴. Deci Daicoviciu, privit astfel, „oricât de oportunist ar fi fost, făcea totuși numai politica zilei, eventualitatea politicii de mâine lăsând-o pentru atunci când va veni această zi de mâine. Deci nu l-am văzut niciodată azi la cabinetul Dlui Dr. P. Groza pentru ca a doua zi să-l întâlnesc în vizită foarte prietenoasă la Westley de la legația americană”⁶⁵.

Interpretat astfel, arheologul clujean nu mai miră atunci când, la 9 ianuarie 1945, a publicat în „România viitoare” – probabil îndemnat de Ieronim Stoichița, președintele PNT Sibiu, al cărui fiu era comunist – detașarea sa publică de liderul țărănist: *Di. Maniu seamănă discordia*. Angajarea sa de partea comuniștilor este de acum clară: la 5 februarie a luat parte la mitingul FND din Sibiu, antrenând mulțimea printr-o cuvântare inspirată; la 24 februarie a participat, alături de M. Kernbach, la alt miting FND, tot la Sibiu, apoi tot cu acesta și cu Emil Petrovici – la 10 martie (s-a aflat) în rândurile celor care cereau retrocedarea Ardealului. La 4 iulie 1945, când s-a constituit filiala ARLUS la Sibiu, este printre inițiatori, devenind secretarul acesteia⁶⁶.

Anul 1945 a fost unul crucial pentru destinul lui Daicoviciu: ca prorector al Universității a răspuns de Comisia de epurări și de numiri, responsabilitatea directă revenindu-i și în ceea ce priveau cele 4 facultăți ale Universității de stat maghiare (președinte a fost Em. Petrovici).

Atunci a aderat și formal la comuniști, devenind membru de partid. Poziția sa se consolidează prin eficiența cu care conduce în momente dificile și într-un Cluj tensionat de nenumărate cauze, destinele universitare.

În timpul tulburărilor studențești din martie 1946, i-a amenințat direct pe demonstrații și pe liderii lor: „În caz că vă veți aduna voi chema <Armata> să vă curețe ca frunza și ca iarba”⁶⁷!

Ca să-și consolideze poziția a aderat la Blocul Partidelor Democratice, fiind deosebit de apreciat ca orator la întrunirile acestuia, ca aceea de la 15 noiembrie 1946. Drept răsplată, BPD clujean l-a desemnat candidat pe listele sale, din partea PCR, pentru alegerile din acel an. Mediile de informare îi rețin orice mișcare, până și cea de membru în Consiliul de administrație de la Dermata. Ascensiunea lui Daicoviciu nu mai putea fi însă oprită de nimeni și de nimic, de acum și până la sfârșitul vieții rămânând în rândurile demnitarilor.

Demnitățile ocupate le-a onorat, neîndoindu-l, slujind noii ideologii care-l va obliga, în schimb, la numeroase cedări și compromisuri, renunțând nu odată, la prietenii și senti-

⁶² *Ibidem*.

⁶³ În declarația din 25. XII. 1953, *idem*, c. 0240.

⁶⁴ *Ibidem*, c. 0240-0241.

⁶⁵ *Ibidem*, c. 0241.

⁶⁶ Cf. fișa 31.VIII. 1950, *idem*, c. 0197.

⁶⁷ Cf. nota din 12. III. 1946, *idem*, c. 0198.

mente de recunoștință. Desigur, nu la toate, și nu dintr-odată, ci pe măsura verificării felului în care acestea-i amenințau interesele. Când ne gândim doar la pedepsirea de către regim a unora dintre binefăcătorii săi (Al. Lapedatu) sau confrați ca Gh. Brătianu, Silviu Dragomir, Ioan Lupăș ș.a., măsurăm greutatea acestora dar și a vremurilor!

Câteva exemple edifică asupra complexității situațiilor în care un om trebuie să decidă: cazul preistoricianului de largă reputație Marton Roska⁶⁸, care l-a susținut pe Daicoviciu la terminarea studiilor și pe parcursul anilor, colaborând la Comisiunea Monumentelor Istorice, și căruia i-a înlesnit, în 1947, printr-o atitudine corectă, repatrierea în Ungaria. La pol opus se află legăturile sale cu romanistul suedez Alf Lombard, cunoscut din anii interbelici, invitat de Daicoviciu în țară, în martie 1947, și cu care a continuat contactele. Aparte la arheologul clujean este curajul de a înfrunta autoritățile și interdicții. Doar așa se explică întâlnirile sale cu “foști” – ca Ilie Lazăr, Coriolan Tătaru, Virgil Solomon, Radu Victor ș.a. – continuate în anii aceia atât de nesiguri chiar și pentru demnitarii regimului.

Ca ministru, de pildă, Daicoviciu a fost rugat de fostul rector Florian Ștefănescu-Goangă – ajuns în 1947 parlamentar – ca să-l sprijine pe Em. Panaitescu. Era în discuție rechemarea acestuia în țară, dispusă de titularul ministerului, Ștefan Voitec. I-a scris acestuia la Roma, că a reușit să-l convingă „că trebuie să-ți venim în ajutor, l-am rugat și pe el să facă demersurile necesare. Cred c-a pus și el o oarecare stăruință, dar cu rezultate minimale”⁶⁹. Din păcate, demersul nu s-a finalizat, Panaitescu fiind forțat să rămână în Italia.

Gesturile și actele publice ale demnitarului Daicoviciu sunt mereu supravegheate: ca la 21 august 1947, când el, subsecretarul de stat, inspecta Oficiul Central Economic de la Cluj, cerând stimularea cotelor obligatorii și întărirea controlului economic⁷⁰.

La 11 martie 1948 Daicoviciu se găsea înscris pe lista nr. 1 a FDP Sibiu, ca „doctor în filozofie și profesor de astrologie” (sic!) la Universitatea clujeană, revelat ca „bun orator, se bucură de simpatii”⁷¹.

Că era recunoscut profesional o arată și referatul lt. Albu Ioan de la Direcția Securității clujene, care la 30 septembrie 1950 nota: „foarte bine pregătit având o sumedenie de lucrări științifice în arheologie (sic!)”, doar că era „cunoscut ca un om nervos, iar în trecut a lovit un om de serviciu. Și chiar pe studenți și angajați. Are o comportare dictatorială față de studenți și angajați, însă pretinde foarte multă carte”⁷².

De acum trecutul, mișcările, vorbele și chiar înscrisurile lui Daicoviciu sunt și mai atent verificate, urmărite și interpretate: pe toată durata vieții!

Sigur că, în urma cercetărilor și a sutelor de note informative produse de rețeaua colaboratorilor, apar tot felul de aspecte, mai puțin cunoscute sau relevante. Unele chiar merită a fi amintite. Daicoviciu: „a fost legionar, cu toate că a negat la verificare”; avea amantă; făcuse afaceri cu permise de studenți în străinătate, cel puțin pentru 7 „fii de chiaburi și bogătași”, în Institutul de istorie clujean „vrea să arate tuturor că le este superior”, așa că „ia peste picior hotărârile organizației de bază și face ceea ce vrea el”; „când nu-i place ceva strigă, chiar și înjură în gura mare pe persoana respectivă. Este veșnic în contradicție cu Biroul organizației de bază pe care vrea să-l subordoneze”; „este servil și are o mare doză de lașitate” (!); „nu suportă nici o critică și nu este în stare să-și facă autocritica”⁷³.

⁶⁸ Armean maghiarizat din Gherla, universitar clujean, acuzat de trădare și expulzat din România în 1938, ca să revină în septembrie 1940 în fruntea unui institut clujean de istorie înființat de autoritățile horthiste pentru a contracara tezele istoriografiei românești.

⁶⁹ Cf. scrisoare Fl. Ștefănescu-Goangă, către Em. Panaitescu, București, 4 II 1947, Arh. Naționale, Arhiva Istorică Centrală, fond Em. Panaitescu, dosar 239, f. 6–7.

⁷⁰ În fișa 31 VIII. 1950, supra, Arh. CC PCR, 95–122393, c. 0198.

⁷¹ *Ibidem*, c. 0199.

⁷² Referat aprobat de col. Mihai Patriciu și lt. maj. Gh. Breiner, care cer, cu nr. 14/18639/2 X 1950 Regionalei de la Sibiu să cerceteze „trecutul legionar” al istoricului, *idem*., c. 0200.

⁷³ Cf. notă informativă a informatorului 9, 7. IV. 1950, *idem*., c. 0202

Asemenea constatări – grave în contextul acelor ani! – erau comunicate și cunoscute celor din Direcția Generală a Securității Statului, nerămânând doar la nivelul Clujului. Ofițerii și agentura lor „sapă” adânc, fiind vorba de un personaj foarte important, a cărui eventuală cădere le-ar fi adus beneficii. Așa că, aproape zilnic, apare câte ceva privindu-l pe Daicoviciu.

La 31 ianuarie 1952, „Brândușa” – un confrate, bine cunoscut pentru zelul delațiunii⁷⁴, a furnizat un banc spus de acesta⁷⁵.

Ca să nu-l scape din ochi securiștii, l-au dat în urmărire colegilor! În aceeași lună, ianuarie 1952, în ziua de 26, Ștefan Pașca dădea răspunsuri la întrebările ofițerului de legătură: Daicoviciu plecase la București cu o seară înainte, chiar el rugându-l să-i ducă un manuscris pentru academicianul Iorgu Iordan (colaborare la *Dicționarul limbii române*), și l-a consultat – înainte de plecare – dacă în calitate de responsabil cu cadrele al organizației de bază a filialei Academiei clujene putea participa la ședința consiliului eparhial din 27 ianuarie. Nu cunoștea însă motivul plecării profesorului la București, în schimb revela legăturile „de intimitate” dintre Daicoviciu, Em. Petrovici și D. Macrea, fiind reținut referitor la Grigore Popa, de care putea să se convingă „în curând de ținuta lui”, dar opina să fie „urmărit și în afară de institut”⁷⁶. Ca să fie plăcut ofițerului, i-a spus că-n institut personalul era „optimist” și „aștepta cu încredere soluția monetară”⁷⁷. Or, tocmai aspectul acesteia îngrijora atunci mulți oameni!⁷⁸

Între aceștia, chiar Daicoviciu era „foarte nemulțumit de reforma monetară”, caracterizată de el drept „un furt organizat împotriva oamenilor, un jaf organizat”⁷⁸.

În iunie 1952 un alt informator cu funcție importantă în filiala academică clujeană aducea alte incriminări atitudinii lui Daicoviciu privind concentrarea hărților la scara de 1/50000, care „vestejind” indignat dispoziția a arătat că aceasta indica neîncrederea în specialiști și astfel a impresionat auditoriul⁷⁹.

Tot atunci Daicoviciu era făcut „șovinist și carierist”, trăsături cică vizibile prin atacul contra lui Marton Roska și înlăturarea lui I.I. Russu de la catedră, acesta neacceptând să fie martor la procesul intentat savantului⁸⁰. Mai grave erau însă conflictele sale cu Kós Karoly și Gh. Dăncuș, care-l acuzau că „frânează toată munca de dezvoltare muzeală” și că cheltuia bani mulți „de ani de zile aceleași săpături la Grădiște la o ruină de cetate romană (sic!)”; în anturajul profesorului s-ar fi aflat „aceleași persoane: prof. Macrea, Rusu Mircea, Gostar care sunt oameni de încredere, iar Șt. Ferenczi, Mihail (Dan, n.n.) și Kurt (Horedt, compl. n.) care îi trebuie ca martori și care semnează din partea naționalităților – căci urmărește de ani de zile o problemă – continuitatea și altceva nu-l interesează”⁸¹. Mai grav era că Daicoviciu „sabotează de mult timp organizarea Muzeului Istoric”, abia după repetate intervenții „a început să reorganizeze pe principiile muzeelor sovietice – spre a arăta dez-

⁷⁴ Vezi cazurile unor istorici clujeni, la Ioan Oprîș, *Istoricii și Securitatea*, Editura Enciclopedică, București, 2004, vol. I, și *idem*, vol. II, București, 2006.

⁷⁵ Îl reproducem întocmai: „Doi evrei cu situație foarte bună atât ca funcție cât și ca poziție în partid au cerut pașaport pentru Israel. Au fost întrebați asupra motivului ce-i determină să părăsească asemenea situații și să plece cunoscută fiind situația ce-i așteaptă acolo. Au invocat o serie de motive neconvingătoare. Noaptea au fost vizitați de două persoane de la securitate, care pentru a putea intra în cameră la întrebarea celor doi evrei au răspuns că e factorul poștal cu o telegramă, (iar) intrând înăuntru cele două persoane de la Securitate au întrebat din nou pe cei doi evrei asupra motivelor care-i determină să plece, unul din ei a răspuns: în Israel factorul vine ziua și nu noaptea”. Nota de la secția III, biroul 1, a fost îndreptată spre exploatare la „problema 311”, în *loc. cit.*, *supra*, c. 0205.

⁷⁶ Cf. nota Secției III, biroul 1, 31. I. 1952, *idem*, c. 0206.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Cf. informatorul „Brândușa”, la 27. I.I 1952, *idem*, c. 0207.

⁷⁹ Cf. nota informativă 311/26. VI. 1952, *idem*, c. 0210.

⁸⁰ În nota „Lemny Anton”, 18. VI. 1952, *idem*, c. 0211.

⁸¹ *Ibidem*, c. 0212-0216.

voltarea societății omenești pe baza principiilor marxiste, pe principiile internaționalismului proletar⁸². Acuzații grave erau și deplasările lungi „și bine răsplătite cu diurne și alte spese”, ca și faptul că la Grădiște, organizase „foarte bine și sistematic întreținerea cu mâncări delicate și băutură – unde se mai fac și chefurile pe socoteala săpăturilor”, ba chiar că, „știe totul din institut și muzeu”⁸³!

În august 1952 „Voicu” raporta supra influenței lui Daicoviciu, care și-a instalat rudele în înalte posturi, referindu-se la cumnatul acestuia Virgil Vătășianu. Revenit în țară – o decizie luată, se spunea, la sugestia lui „Costi” pe când era ministrul Învățământului – și instalat ca profesor de istoria artei, valorosul și elegantul „Bibi” afirmase în fața studenților că „niciodată nu s-au făcut astfel de falsificări grosolane în istorie ca astăzi”⁸⁴!

Să nu se sesizeze Securitatea când Daicoviciu – reales în acea legislatură ca deputat – s-a pronunțat astfel: „Marea Adunare Națională nu e decât o ceată de indivizi lipsiți de orice personalitate sau valoare politică sau culturală. Rolul Marii Adunări și așa se reduce la a bate din palme și a vota la comandă propunerile venite de sus”⁸⁵!?

„Vânătorul” – confrate ce primise misiunea de a-l urmări zilnic! – fusese cu istoricul la sesiunea Academiei din octombrie 1952, el prezentând la Secția a VI-a raportul Institutului de Lingvistică din Cluj și suportând, în urma acestuia, o critică dură. S-a plâns lui Daicoviciu, primind însă replica: „Ce-ți pasă de critica acestora? Ai fii de o mie de ori mai fericit dacă ai lua o pensie de 500 lei pe lună, decât luând mii de lei pe lună și terorizat mereu de gândul unor critici incompetente”⁸⁶.

Acea lună de toamnă n-a fost de loc ușoară pentru universitarii clujeni și nici pentru liderii lor. Institutele de istorie și de lingvistică, conducătorii acestora au suferit grave critici din partea Academiei, a partidului.

Încă în iarnă, când Daicoviciu, Petrovici și David Prodan au fost chemați să pregătească rapoartele pentru sesiunea academică, s-au semnalat primele critici și dispute.

Astfel, la raportul de săpături arheologice prezentat de istoric, consistent, pe 5 pagini, i s-a cerut să-l reducă la 4 pagini, ceea ce l-a făcut să izbucnească: „Auzi ce batjocură! Ce porcărie! Asta e hal de știință? Să-ți dea un telefon și să-ți spună să faci raportul de 4 pagini și nu de 5 pagini! Eu profesor academician! Asta e știință? Asta e autoritate de om științific, de savant? E bătaie de joc”⁸⁷!

I s-a adăugat și David Prodan: „De ani de zile, de la 23 august și până în prezent noi românii nu am putut obține cele 9 pachete de documente privitoare la Horia, Cloșca și Crișan și care constituie arhiva Comisiei contelui Iancovitz, anchetatorul celor trei. Am cerut în nenumărate rânduri să ni se restituie aceste documente care sunt ale statului nostru național și nu am reușit. Se ține (sic!) discursuri despre fraternitatea româno-maghiară dar ni se rețin documente care sunt ale istoriei noastre și ne privesc exclusiv pe noi. Nici cel puțin copii nu ne dau. Iar guvernul nu face nimic pentru asta. Lasă lucrurile la întâmplare și noi oamenii de știință nu putem realiza odată pentru totdeauna cercetările noastre din pricina acestei nepăsări extraordinare”⁸⁸. Greu de trecut peste asemenea aprecieri dure din partea unui ilegalist al partidului și academician pe deasupra!

⁸² *Ibidem*, c. 0214.

⁸³ *Ibidem*, c. 0215-0216.

⁸⁴ Cf. nota informativă din 29. VIII. 1952, *idem*, c. 0208. Detalii asupra lui V. Vătășianu vezi în Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, I, p. 419-452.

⁸⁵ În nota informatorului „Brândușa” din 24. X. 1952, *idem*, *supra*, c. 1209.

⁸⁶ În nota informativă, nr. 321/ 6 X 1953, *idem*, c. 0225. Și-a completat delatiunea amintind și despre întrebarea lui Daicoviciu, în camera de la COȘ; adresată lui G. Breazul „Ce ziceți de fuga delegaților polonezi în Coreea de sud?”, ca și de vizitarea de către arheolog a unei „dame”!

⁸⁷ Cf. nota „Valerian”, nr. 332/22 I 1953 care reproduce cele auzite direct la COȘ, la masa clujenilor, în *loc. cit.*, *supra*, *idem*, c. 0243.

⁸⁸ *Ibidem*.

1953 este un an hotărâtor în confruntările pe care clujenii le-au susținut cu rollerienii! Cei din urmă au determinat apariția în „Scânteia” (nr. 2661/15 mai) a unui articol dur la adresa activităților institutelor academice din Cluj, material făcut să apară cu prilejul sesiunii generale a Academiei din luna iunie (1–16). În acesta cuplul Daicoviciu – Petrovici era aspru criticat și condamnat. Cei doi au refuzat să-și facă autocritica, iar Daicoviciu s-a plâns peste tot că-n spatele materialului stătea Mihail Roller, care orchestra criticile, asta și pentru afirmațiile sale ironice la adresa lui P. Constantinescu-Iași și a echipei rolleriene, a celor numiți de el ca aparținând „periferiei partidului” și făcuți în repetate rânduri și „incompetenți”⁸⁹.

Adăugând acuzațiile aduse și celor de la Ministerul Învățământului – pe care-i făcea tot „incompetenți” –, așisderea celor din Prezidiul Academiei, acestea ar fi explicat oarecum de ce încă din 1949 Daicoviciu „a dus o acțiune neîntreruptă de subminare a încrederii în linia PMR în probleme de învățământ și știință”⁹⁰.

Pentru Pavel Apostol – coleg de universitate, care-l cunoștea bine de la Uniunea Patrioților și din cadrul Partidului comunist – Daicoviciu fusese, fără îndoială, profesorul regelui Mihai, iar în ’44–’45 „inspiratorul principal al liniei naționaliste – șovine a Comitetului interimar studentesc din Sibiu”. Aceiași linie strategică a indus-o și la „Tribuna Nouă”, unde ca membru în Comitetul de patronaj, l-a impus pe Grigore Popa. Mai mult, Apostol l-a clasat între apropiații lui Lucrețiu Pătrășcanu și ca un naționalist convins de vreme ce afirmase că Tito era condamnat pentru „îndreptățita sa rezistență națională față de exageratele pretenții ale URSS”. Era, deci, clar : Daicoviciu avea de pe atunci „o poziție raționalistă și antisovietică” pronunțată și deschisă⁹¹.

Oricum, articolul incriminator din „Scânteia”, a produs o satisfacție în rândul multor universitari din Cluj, care se așteptau de mult ca situația și activitatea lui C. Daicoviciu să fie examinată⁹². Toți informatorii Securității au primit atunci ordin să studieze reacțiile arheologului clujean! La 7 mai s-a aprobat supravegherea sa cu tehnică operativă, iar operatorii s-au pus la muncă. La 25 august Regionala clujeană a primit și ordin expres scris de la centrală pentru a investiga cu toată atenția atitudinile lui Daicoviciu și Petrovici. Lucrarea – dificilă, migăloasă și, mai ales, delicată – s-a încheiat la 10 septembrie 1954 prin raportul Regionalei către București, defavorabil învățărilor acuzați că au încurajat „elemente dușmănoase”, și le-au sprijinit să intre în instituțiile academice slăbind astfel „puterea acestora”. Cei doi au fost semnați organelor de partid iar dosarul s-a închis⁹³. Aparent!

În acea vară arheologul a fost foarte prins de săpăturile de la Costești, unde dezvelise vestigii excepționale, dar avea de înfruntat dificultăți de ordin financiar, țăranii refuzând să mai lucreze la prețurile oficiale ca săpători. A fost nevoit să intervină personal la București pentru a regla asemenea incompatibilități, făcând posibil progresul săpăturilor. Era de-a dreptul revoltat și îngrijorat. Pe când profesorul căuta cu febrilitate măsuri pozitive și de bună înțelegere cu locuitorii Luncanilor, Securitatea era interesată care-i erau „manifestările” în legătură cu serbările de la 23 august⁹⁴! Încă o bătălie câștigată.

Ca efect al criticilor din mai, Daicoviciu și-a mai diluat atacurile, renunțând la exprimarea unor nemulțumiri ca în cazul măsurilor privind cumulusul, dar enunțând public că

⁸⁹ Cauza este mai adâncă, fiind vorba și despre o luptă fățișă pentru putere, având protagoniști opuși grupului internaționalist. Vezi și reflexia în nota informatorului „Vânătorul”, nr. 321/ 20.VIII.1953, *idem*, c. 0234.

⁹⁰ Cf. proces-verbal de interogatoriu Pavel Apostol, 12 VIII 1953, *idem*, c. 0222-0223.

⁹¹ Vezi proces-verbal de interogatoriu, București, 12 VIII 1953, *idem*, c. 0219-0222.

⁹² O arată în nota sa din 2 VI 1953, „Pânzaru”, căruia i s-a cerut de Securitate să studieze atent anturajul lui Daicoviciu pentru ca acesta să fie încadrat operativ, în *loc. cit.*, *idem*, c. 0246.

⁹³ Vezi raportul Regionalei Cluj, nr. 372/3994/10. IX.1954, *idem*, c. 0278-0280. Vezi și la Ioan Opris, *Istoricii și Securitatea*, II, p. 573–574, 577–581.

⁹⁴ Aspecte relatate de „Vânătorul” la 10 VIII 1953, în *loc. cit.*, *idem*, c. 0235.

s-a împăcat cu Roller! Deci a trecut cu bine peste „sperietura” din mai, iar situația i s-a „ameliorat”, prezentând chiar „mai multă siguranță”⁹⁵.

Adevărat, prietenul său Mihail Macrea, credea că „nici în viitor nu mai poate spera nimic bun”, dovadă că Daicoviciu nu reușise să devină decan, abia menținându-și poziția de președinte al Consiliului științific de la Institutul de istorie. Era vădit că-și „pierde autoritatea de care se bucura în cercurile politice și științifice din capitală, cât și la Cluj”⁹⁶. Dacă acestora li se adaugă și nereușita fiului, Hadrian, de a continua studiile în URSS, era clar că profesorul trebuia cu orice preț să-și îmbunătățească situația politică. În cazul feciorului, acesta ajunsese în anul III la Universitatea din Harkov, dar „a avut atitudine de ploconire față de anumite teze ale istoricilor burghezi din țările capitaliste”,⁹⁷ ceea ce l-a făcut indezirabil!

Analistii Securității vor fi avut atunci mult de lucru studiind materialele care îl prezentau pe Daicoviciu. „Fire impulsivă” „lasă impresia că este distant și privește lumea de sus”, deși era „unul din cei mai buni specialiști în arheologie din țară și ca un foarte bun profesor dobândise” aprecierea unanimă a studenților⁹⁸. Deși devenise mai precaut și mai reținut, totuși, la o masă, la „Ursus”, în compania secretarului organizației de bază din filiala Academiei, P. Neiescu, s-a plâns de „eroarea ce o face partidul că dă mâna liberă să facă ce vrea cu știința istoriei, tov. Roller care e <ignorant> în istorie, iar colecția de documente istorice care apare sub conducerea lui Roller, prin felul cum sunt <sunt o rușine pentru știința românească>”⁹⁹.

Analizele-l prezintă acum cu multe trăsături contradictorii, vădit subiective iar adesea admirative: „în public are o atitudine foarte democratică, fătășă, combativă. Când vorbești cu el între patru ochi are o atitudine mai puțin democratică, cu unele manifestări reacționare chiar. Aceste manifestări se referă la politica guvernului pe plan economic și social, criticând măsurile luate de partid și de guvern.”¹⁰⁰ Este, pentru unii, „ca un vulpoi bătrân uns cu toate alifile”¹⁰¹!

În fond, Daicoviciu era printre puținii critici pe față ai oficialității, reținându-i-se „nemulțumirea în ce privește orientarea științifică spre URSS, considerând o mare lipsă necunoașterea și necolaborarea cu țările apusene, unde se fac progrese mari în ce privește descoperirile științifice și interpretările istorice. Manifestă neîncredere în interpretarea științifică din partea istoriografiei noastre, încât pe baza acestora el n-ar avea curajul să se prezinte la un congres științific internațional. Acestea sunt bune doar la noi acasă”¹⁰². Să critici atunci vecinul de la Răsărit, asta da curaj!

Daicoviciu a judecat aspru și realitățile politice românești din vremea sa, arătând că rolul de deputat se redusese la „a introduce o bilă albă în urnă, deoarece votul e regizat dinainte – fiecare deputat fiind instruit ce are de spus cu ocazia votării vreunei legi în Adunarea Națională”¹⁰³. Concluzia confratelui, confident apropiat, era: „nu e sincer în manifestațiile sale publice” căci „pozează pentru a-și menține situația politică și profesională”¹⁰⁴. N-o să i-o contrazicem post factum, dar vom adăuga: Daicoviciu se justifica pe sine pentru

⁹⁵ Detalii în notele informative ale „Vânătorului”, f.d., și „Pânzaru”, 10. VII. 1953, *idem*, c. 0247-0248.

⁹⁶ Cf. nota informativă „Brândușa”, nr. 321/28. XI. 1953, *idem*, c. 0236.

⁹⁷ Cf. nota informativă „Ioan Câmpean”, 27. XI. 1953, *idem*, c. 0252.

⁹⁸ Așa-l caracteriza „Timoftache” la 7. X. 1953, *loc. cit.*, *idem*, c. 0228.

⁹⁹ Cf. nota „Vânătorul”, nr. 321/ 4. XI. 1953, *idem*, c. 0231. Pentru Hadrian a intervenit încă din 1952 la prof. B. Grekov (între timp decedat), care a vizitat Clujul cu ocazia lunii prieteniei româno-sovietice, ceea ce confirma „Brândușa”, la 9.X.1953, *ibidem*, c. 0268.

¹⁰⁰ Vezi în declarația făcută de „Brândușa”, f. d., f. l., *idem*, c. 0244.

¹⁰¹ Așa-l caracteriza „Ioan Câmpean” 27 XI 1953, *idem*, c. 0252.

¹⁰² După declarația „Brândușa”, *idem*, c. 0244. Asemenea opinii le-a arătat informatorului, de față fiind și Fr. Páll.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

duplicitatea publică, de altfel deseori contrazisă prin criticile și ironiile libere profesate cu un umor caustic devastator, care avea o mare audiență și treceau drept dizidență.

Desigur că el rămânea în ochii vigilenți ai unora un „om de școală veche, fost profesor universitar și în timpul regimului burghezo-moșieresc”, dovedit și prin „multe rămășițe ale istoriografiei burgheze, cum este <factologia> prezentă, cică, în lucrările sale”. Era universitarul care, în 1952/53, a refuzat să-și prezinte cursul la analiza decanului Artur Negrea, poate și pentru că „nu și-a revizuit vechile lui concepții idealiste, cosmopolite și naționaliste”¹⁰⁵. Dar, Daicoviciu era „sever și pretențios”, „impulsiv, vehement, nestăpânit”, „bun orator, vorbește frumos”, regăsind în cuvântările sale și „multă demagogie”¹⁰⁶. Oare nu erau tocmai acestea calități care-l făceau invidiat, chiar gelozit de unii contemporani?

De altfel, „Pânzaru” recunoștea în persoana arheologului un „om cult, foarte bine pregătit și foarte inteligent, dar comod, din care cauză lucrează puțin în specialitatea lui. Este foarte vioi și e mereu în activitate. Este o fire ambițioasă și îi place să aibă situațiuni înalte”¹⁰⁷.

Mai era, Daicoviciu, și cel care spunea „bancuri păroase în care se dovedește neîntrecut”! „Statură înaltă, corpulent, părul negru, cu un început de chelie, fața mare și palidă spre buhăit. Vădește multă sănătate fizică. E mare gurmând, fumează mult, și se pare că-i muieratic. Cel puțin îi place să pară așa. Are un temperament iute; adesea e violent. În momente senine e extrem de exuberant și spiritual. Ironic, uneori sarcastic, ridiculizează fățiș pe cunoscuți și chiar pe prieteni, chiar pentru metehne fizice. Cunoaște un foarte mare număr de <bancuri> pe care le debitează cu multă plăcere și naturalețe. E foarte viguros, impetuos chiar, în acțiunile pe care le întreprinde. Activitatea intensă și multilaterală e pasiunea lui. Dispune de cunoștințe teoretice și practice de specialitate vaste, pe care le aplică nu numai în cadrul Institutului de Istorie, ci și în cadrul catedrei sale la Universitate. E iubit de studenți și chiar de subalternii săi, cu toate deficiențele semnalate mai sus, tocmai fiindcă văd în el un bun sfătuitor și îndrumător în formarea lor profesională. Ca membru al consiliului științific al universității se preocupă îndeaproape de îndrumarea studenților, manifestă nemulțumirea că nu e suficient apreciat, adică mai exact că nu este membru al Academiei RPR din pricina opoziției tov. Roller și Constantinescu”¹⁰⁸ – iată cum apărea Profesorul unuia dintre cei mai apropiați colaboratori.

Admirativ l-a privit și un militar, codificat „Frunză”, cunoștință de a lui Daicoviciu din timpul unei concentrări la Sărmășag, prin 1939, la Regimentul 83 infanterie. Acesta îl considera „om foarte cult, foarte bine pregătit în specialitatea sa, sculptor de inteligent și șmecher, dar foarte înfumurat și încrezut în sine considerându-se arheolog mai mare ca Vasile Pârvan și ca cel mai bun profesor de istorie. Fire dinamică, întreprinzător și foarte obraznic, un arivist feroce gata a folosi orice mijloace spre a câștiga o luptă”¹⁰⁹.

Luând ca măsură aprecierile – destul de contradictorii – le adăugăm altele: „E mândru de cultura sa apuseană (scria numai în franțuzește, iar la Sibiu sub ocupația nemțească scria și în nemțește cu prof. Gamillschleg) și n-a început să se adapteze la cultura sovietică decât în ultimul timp, deoarece nu-i pătruns de superioritatea ei”; și, mai adăuga: „Nu-i capabil de statornicie și convingeri politice pe care le schimbă după cum îi dictează interesele de moment, sesizându-le cu mare ușurință. Inteligent și viclean în special. Se orientează foarte repede asupra problemelor ce i se pun, le sesizează instantaneu și le face față cu mare îndemânare (chiar natural de artistic), răspunzând după cum simte că-i va fi pe plac interlocutorului său când acesta e superior și puternic și invers când acesta-i slab și

¹⁰⁵ Cf. nota informatorului „Ioan Câmpean”, 27. XI. 1953, *idem.*, c. 0251.

¹⁰⁶ *Ibidem.*

¹⁰⁷ În nota informativă din 1 VII 1953, *idem.*, c. 0256.

¹⁰⁸ Așa rezultă din notele „Vânătorului”, 13. III și 4. IV. 1954, *idem.*, c. 0272, 0274.

¹⁰⁹ În nota informativă semnată „Frunză”, f. d., f. l., *idem.*, c. 0276. Interesant este că Daicoviciu i-a dat agentului recomandarea de a fi primit în partid, chiar în fața primului secretar Vasile Vaida!

nepregătit”, iar sugestia sa pentru securiști impresionează prin respectul pe care-l vădește pe seama celui comentat: „trebuie supravegheat de oameni foarte bine pregătiți, cu vigilența ascuțită și care-i cunosc posibilitățile și firea”¹¹⁰. După cum au evoluat lucrurile, nu s-au găsit asemenea oameni pentru a-i face față lui Daicoviciu!

Același „Frunză” – care-l gratula cu denumirile „Costică Bănățeanu” și „Șmecheru” le raporta securiștilor comentariile istoricului față de col. dr. Bran: „se schimbă și numirea partidului, nu [numai] guvernul din care nu va mai rămâne decât Gheorghiu-Dej și Botnăraș, iar Groza s-a aranjat ambasador la Peking. Vine un guvern cu Dej și Botnăraș în care vor intra cei fără partid cu șapte portofolii, plus Rădăceanu și Voitec ca reprezentanți ai socialiștilor. De aceea nu s-a ținut nici congresul și nu se serbează nici 7 noiembrie, despre care se spune acum că nu-i sărbătoarea noastră, și că această sărbătoare a fost înțeleasă greșit până acum. Se va ține numai o adunare însă fără paradă și defilare”¹¹¹.

„Cosmopolit”, cu „idei cosmopolite, rasiste, antiștiințifice”, „carierist” – chiar „tipul intelectualului carierist”¹¹² –, astfel l-au caracterizat șefii Securității clujene la 4 septembrie 1954, când au fost siliți să propună închiderea dosarului de urmărire individuală. Decizia finală a luat-o generalul Nicolschi, care a clasat cazul ca fiind „fără perspectivă”¹¹³.

Știa acesta că șefii Securității clujene și-au pus problema – reluând-o în câteva rânduri – dacă-l puteau recruta ca informator, desigur „în mod subtil și bine conspirat”¹¹⁴?

Aproape sigur că o atare tentativă a plecat din Centrală!

În acel an Profesorul a publicat monografia *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, considerată o contribuție însemnată la cunoașterea fortificațiilor dacice din Munții Orăștiei. Iată însă că un necunoscut în arheologie, Gh. Coman, i-a scris, surprinzându-l categoric prin aprecierea că „nu-i o lucrare de strictă specialitate”, întrucât „materialul arheologic este interpretat pe baza concepțiilor materialismului istoric”! Deși o considera „bine scrisă, înțeleg că-i clară, precisă și foarte explicativă, totuși are unele deficiențe destul de regretabile” – între care: „aspectul literar al limbii, nu-i suficient de ales. Abundă cam mult străinismele, cari dacă ar fi fost evitate, stilul căpăta o eleganță și o estetică literară mai pronunțată. Se cere mai multă puritate în limbă, chiar când nu-i exclusiv beletristică. Pentru ideea aceasta, de a utiliza cât mai puține cuvinte străine într-o limbă a fost și Lenin. Și noi românii, de ce n-am fi mai exigenți cu limba noastră națională, pe care antecesorii noștri, n-au reușit ca s-o relativizeze în întregime”¹¹⁵. Reproșul expeditorului: „Să nu uiți că scrii și pentru posteritate, care va judeca această neglijență, față de limba proprie”¹¹⁶ trebuie să-l fi intrigat.

Correspondentul i-a imputat savantului afirmația acestuia că în trecut fusese „dominat de concepțiile antiștiințifice ale istoriografiei burgheze”, ca „și când acestea ți le-ar fi impus cu forța și nu-i o culpă a dtale”¹¹⁷. L-a acuzat de interpretări forțate când apreciază rolul forțelor și al relațiilor de producție în statul dac, considerând că autorul s-a plasat sub semnul confuziei și al contradicțiilor. A remarcat însă la Daicoviciu dorința „de a rămâne un adevărat istoric, nu al unui regim politic oarecare ar fi el, ci al națiunii întregi”, deoarece „țara noastră are puțini specialiști în istorie veche, iar în problema dacă, cred că ești unicul și atunci de ce lucrările dtale să poarte anumite amprente cari n-au nici o contingentă cu știința propriu-zisă. De ce totul să fie unilateral văzut și nu în complexitatea lui, când scopul urmărit este cunoașterea cât mai exactă și reală a trecutului acestui popor dispărut complet din istorie”¹¹⁸?

¹¹⁰ *Ibidem*, c. 0277.

¹¹¹ Cf. nota informativă „Frunză”, 8 XI 1954, *idem*, c. 0270.

¹¹² Cf. raportul MAI – Regionala Cluj către Direcția a -III-a, nr. 372/39944/4 IX 1954, *loc. cit.*, c. 0288.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ Cf. notația marginală la declarația lui N. Mărginean din 25. XII. 1953, *loc. cit.*, *supra*, c. 0264.

¹¹⁵ Cf. scrisoarea trimisă din Bălteni – Vaslui, la 29. VII. 1954, *idem*, c. 0297-0298.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*, c. 0299.

¹¹⁸ *Ibidem*, c. 0321.

Și Mihail Roller cunoștea anumite episoade din viața savantului, dovadă că, la 25 iunie 1954, le comunica în scris Securității. Astfel, după o masă comună la COȘ, când chiar Daicoviciu a povestit despre regele Mihai și Iuliu Maniu, primiți de el la Costești, în 1943, despre invitația la masă făcută lui de „domnița Elena” Roller a redactat o notă către Securitate. Grijuliu, Roller a mai adăugat și rudenția arheologului cu Gr. Moisil și Emil Condurachi, considerând că era dator să să informeze despre astfel de aspecte care, dacă „v-au scăpat atenției noastre, e bine să le aduc la cunoștință”¹¹⁹.

Observarea arheologului clujean n-a încetat, dar pe măsura accederii acestuia spre funcții mai importante – rector și deputat, academician, membru în comitetul regional de partid ș.a. – acribia urmărilor pare mult atenuată. Chiar și notele informative devin mai nuanțate, deși păstrează încă relatări asupra zonelor liberale sau legionare din biografia personajului.

Pe de altă parte, legăturile speciale pe care Daicoviciu și membrii puternicei familii din care făcea parte le aveau la nivelul vârfurilor societății românești i-au consolidat poziția în mod substanțial.

Familia-i cuprindea și pe Moisil, și pe Lucian Blaga, pe Emil Condurachi, pe cei din neamul Nemoianu din Banat, din ale Drăganilor și Bugnariu.

Atunci când era atacată, se apăra! Așa s-au petrecut lucrurile la apariția romanului lui Mihai Beniuc, *Pe muchie de cuțit*, în care, la capitolul Marele anonim, a fost atacat Lucian Blaga: Daicoviciu a ripostat prompt, declarându-se solidar cu filosoful!

În iarna lui '58 la un vernisaj al unei expoziții a pictorului clujean Ioan Sima, – cu o participare impresionantă de „foști”, între care și Ion Agârbiceanu, proaspăt reintrat în viața publică, căci (spunea soția) „n-a dorit-o, dar greutățile vieții...” – artistul a anunțat înființarea unui cenaclu, evident „nu pentru nenorocita lume a proletariului”, care urmărea să-l susțină pe Lucian Blaga. În acest scop chiar Sima a vândut tablouri ca să acopere cheltuielile¹²⁰!

Evident că Securitatea a sesizat asemenea aspecte, dovadă că le-a repetat primului secretar județean Vasile Vaida, ambalate însă într-o altă problemă, aceea a demersului de unificare a celor două universități clujene susținut și dirijat de Daicoviciu. Când în 1959 unificarea a devenit o realitate sub titulatura cunoscută, rectorul Daicoviciu s-a împotrivit vehement la propunerea prorectorului Demeter de a pune pe frontispiciul clădirii centrale și pe antetul oficial denumirea în română și maghiară!¹²¹ Argumentele sale au fost desigur puternice, din moment ce a câștigat!

Pe tot parcursul deceniului al VI-lea urmărirea sa, totuși, nu a încetat.

Probele însă nu erau atât de puternice pentru a-l incrimina. Spre sfârșitul deceniului s-au ivit alte interese legate de misiunile externe ale rectorului Daicoviciu, care vor deveni dominante. În timpul acestora, – îndeosebi a celor făcute în Italia –, la congrese și reuniuni academice, Daicoviciu a strălucit, calitățile sale uimind pe cei care includeau și oamenii, intelectualii din sistemul socialist în rândul categoriilor inferioare. El a marcat – alături de mulți alți învățați români – un punct important pe seama științei și culturii românești, stârnind însă și reacții negative din partea emigrației¹²². A stârnit însă și interesul Securității, care a dorit să-i afle opiniile și să-l folosească.

În 1957 a participat la Congresul internațional de arheologie clasică la Roma, reîntâlnindu-l pe Dinu Adamășteanu pe care l-a îndemnat să se repatrieze. Șefii Securității clujene, chiar col I. Holingher au cerut subalternilor ca Profesorul să fie contactat și să i se

¹¹⁹ Cf. nota M. Roller, 25 VI 1954, c. 0392.

¹²⁰ Informații culese de „Ioana” și notate la 21 II 1958, *idem.*, c. 0452-0453.

¹²¹ Vezi nota referitor la C. Daicoviciu trimisă de Direcția Regională MAI – Cluj cu nr. 40352/4. XII.1959 Comitetului regional de partid, *loc. cit.*, *idem.*, c. 0347.

¹²² Unul dintre foștii săi studenți eminenți, Aurel Decei, l-a taxat de vândut regimului comunist, vezi la Ioan Opris, *Aurel Decei sau destinul disperării*, Ed. Enciclopedică, București, 2004, p. 130, 191.

propună colaborarea: „trebuie determinat să fie sincer cu noi, pentru a cunoaște la timp acțiunile serviciului de spionaj și a emigrației române din străinătate. Să fim informați de rezultat”¹²³. Au îndemnat spre buna supraveghere a lui Daicoviciu, un coleg, „Sanda Petrescu”, care n-a reușit să-i intre în grații, rectorul evitând clar și ritos orice încercare de apropiere.

Întors de la o astfel de reuniune, ce avuse loc tot la Roma, savantul a prezentat *Impresii de la ultimele congrese internaționale de istorie*, la universitate, în 12 martie 1958, în fața studenților, asistenților și a unor colegi profesori, dintre care erau prezenți Em. Petrovici, N. Lascu, M. Macrea ș.a.

Lăudând contactele științifice dintre istoricii din cele două „lagăre”, conferențiarul nu s-a temut să afirme că „nu toți istoricii burghezi sunt <bandiți>, iar rezultatele muncii lor meritau să fie cunoscute”¹²⁴. Atunci, la Roma, întâlnise pe mulți dintre cei cunoscuți încă în tinerețe, ca și pe câțiva dintre învățații români rămași în Italia. Cum între aceștia figurau Rosa del Conte și Dinu Adameșteanu, Securitatea a dat instrucțiuni agentului să caute să obțină un specimen de scris a lui Daicoviciu, iar „când îl întâlnesc în pauzele de la cursuri, să discute de impresiile din Italia”¹²⁵.

În cadrul dosarului Italia n-a scăpat nici savantul clujean cel mai legat de această țară, Virgil Vătășianu¹²⁶. „Sanda Predescu” este cea care l-a urmărit și pe acesta, notând atent, provocând uneori, alteori reținând declarațiile celor din anturajul familiilor. Daicoviciu, care „pare un om imposibil” îl ținea pe Vătășianu „sub aripă”, învățat care – culmea! – nu frecventase cursurile Universității serale de marxism – leninism! Doar că, în ultimii ani, l-a depășit prin călătoriile în străinătate, astfel că între universitarii clujeni se spunea că „acum Vătășianu stă la Cluj și Daicoviciu la Roma”¹²⁷.

Familia, clanul Daicoviciu era însă „puternică, bine văzută și cu situații înalte”, șeful acesteia, rectorul, beneficiind „de toate situațiile și acum nu mai are decât o dorință, să trăiască comod și în liniște”¹²⁸!

Vătășianu, ca membru al familiei, era desigur „deosebit ca fire”, așa că „nu s-au putut apropia unul de altul spre a deveni prieteni”, Daicoviciu fiind „un om activ, vioi, expansiv, nervos, violent chiar”, pe când istoricul de artă era „om liniștit, calm, tăcut” și „se simte dominat de cel dintâi”; el era „soțul cel mai familist”, „o fire delicată”, „cu rezerve, nevăzând cu ochi buni pe cumnatul său”, un „combativ și tumultos”, „un militant care s-a avântat în politică”¹²⁹.

În ciuda unor atari antagonisme, legăturile dintre cei doi savanți – nu doar de rude-nie – au fost calde și fundamentate pe respect și admirație, întâlnindu-se fericit, două personalități, distincte, aureolate fiecare de daruri excepționale.

Cum altfel să fie văzut rectorul clujean, când se recunoștea că acesta „a avut întotdeauna un rol demn de laudă în mediul clujean, iar de când își restaurase situația politică devenise de-a dreptul intangibil”¹³⁰!

În timpul unei deplasări a lui în Italia, din 1957, Daicoviciu l-a întâlnit, printre alții, pe ing. Fillipo Dozzi (originar din România, repatriat în 1949 și considerat de Securitate agent al Serviciilor de spionaj americane), ca și pe Carlo Tagliavini, universitar care cunoștea bine țara noastră și vizitase Universitatea clujeană. Evident că aceste contacte au fost

¹²³ Cf. nota MAI-UM. 0123v, nr. 212/00189393/ 16. IX. 1957 către Direcția Regională Cluj, *loc. cit.*, *supra*, c. 0460-0461.

¹²⁴ Cf. nota „Pânzaru”, 21. III. 1958, *loc. cit.*, *supra*, c. 0455.

¹²⁵ *Ibidem*, c. 0456.

¹²⁶ Vezi prezentarea noastră, în *Istoricii și Securitatea*, I, p. 420–452.

¹²⁷ Cf. nota informativă „Sanda Predescu” pentru lt. maj. C. Ciubotariu, 4. XI. 1957, *loc. cit.*, *supra*, c. 0478.

¹²⁸ Așa vedea lucrurile „Pânzaru” într-o notă din 25. X. 1957, tot pentru lt. maj. Ciubotariu, *idem*, c. 0482.

¹²⁹ Cf. nota „Pânzaru”, 15. XI. 1957, *idem*, c. 0497.

¹³⁰ Așa-l vedea și „Voicu”, 28. XII. 1957, *idem*, c. 0450.

cunoscute Securității, care, prin lt. maj. C. Banciu a propus contactarea și eventuala recrutare a învățatului român, care „poate aduce un aport deosebit organelor de Securitate”¹³¹.

Chiar și o simplă scrisoare a clujeanului trimisă lui Elfi Kirsch din Câmpulung – Moldovenesc, prin care-i transmite că i-a întâlnit o rudă – pe dr. doc. Herberth Hüniger de la Biblioteca Națională din Viena (responsabil la Albertina Papyrus Sammlung) – în timpul unei vizite la Viena, a alertat autoritățile. Cum autorul scrisorii, Daicoviciu, era „lucrat” de securității clujeni, s-au cerut la Suceava investigații asupra destinatarului scrisorii pentru a se descoperi vre-un indiciu suspect¹³².

Rectorul clujean era studiat în toate mișcările sale, vorbele i se rețineau frecvent circula bancurile sale sau cele ce-i erau atribuite, deciziile îi erau studiate, anturajul cercetat. Iată, de pildă, cum sunt văzute legăturile sale cu Ștefan Pascu: pe acesta l-a sprijinit foarte mult, i-a acordat „un rol în dirijarea aproape exclusivă în unele domenii de activitate istorică”, ba chiar sesizându-se că „fără acest sprijin nu ar fi întreprins acțiuni de propagare a ideologiei burgheze”; o colegă, Benkö Margit a sesizat și cum Pascu a apărut, în ședințele organizației de partid, pe cei de la istorie, combatând „afirmațiile că asemenea manifestări (reacționare, n.n.) s-ar fi observat la istorici”¹³³.

În acest timp agenții au reușit să sustragă probe de scris – aparținându-i lui Daicoviciu – note privind administrația universității, acte referitoare la Biblioteca Centrală Universitară, comenzi, măsuri disciplinare etc., pe lângă o banală carte poștală scrisă lui Filippo Dozzi, trimițându-le pentru expertiza la Grupa „E”¹³⁴.

Până și o comunicare manuscrisă pregătită și trimisă de rector la dactilografare pentru un congres ce urma să aibă loc la Bologna, a „beneficiat” de studiul experților¹³⁵.

Spre finele anului 1959, col. Iosif Breban – care trebuia să și discute direct cu rectorul – a aprobat un referat al Serviciului II al Regionalei clujene prin care se propunea „organizarea unei discuții libere” pentru a obține „indicii în legătură cu fugarii români în străinătate”, căci unii dintre cei întâlniți erau, după Securitate, „spioni activi”¹³⁶. Grijulii, securității doreau să evite „exploatarea” savantului sau „o cursă pentru recrutarea lui”; ținând seama de ce informații dețineau, intenția lor era prevenirea racolării lui Daicoviciu de către serviciile americane!¹³⁷ Dinu Adameșteanu, Filippo Dozzi și Carlo Tagliavini – în opinia Securității – erau agenții acestora!

De situația și poziția înaltă, de puterea de acțiune a arheologului nu se mai putea trece! El era cunoscut și recunoscut în țară și în afara ei, iar apartenența la un clan familial de profesori universitari și academicieni foarte vast – poate chiar cel mai vast și fără precedent –, l-au făcut inatacabil¹³⁸.

De urmărit n-au încetat însă s-o facă, mai ales prin informatori din jurul Profesorului. Acesta, ca rector, a desfășurat în acei ani o foarte dinamică relație cu străinătatea, făcând din școala istorică clujeană o referință, susținându-și colaboratorii pentru stagii și burse în mari instituții, participând direct la cele mai prestigioase reuniuni de specialitate. Clujul a devenit din anii ‘60 – categoric datorită lui Daicoviciu – un partener științific pe care-l dispuțau mari institute arheologice și de istorie americane și europene. Istoricii și arheologii germani și italieni, dar și francezi, americani sau englezi au căutat atunci să stabilească pro-

¹³¹ Cf. raport al Regionale clujene, nr. 242/21.VII.1958, cu măsuri motivate de preîntâmpinarea recrutării lui Daicoviciu de către spionajul occidental, *loc. cit.*, c. 0429.

¹³² Cf. adresa MAI – Regionala Cluj nr. 242/18844/ 11.VII.1958, *idem*, c. 0437.

¹³³ Cf. nota informativă „Voicu”, 31.VIII. 1958, *idem*, c. 0431.

¹³⁴ Cf. aprobarea șefului Direcției Regionale Cluj pe referatul nr. 242/18692/ 10. VI. 1958, *idem*, c. 0441.

¹³⁵ Ajunsă la Securitate prin inițiativa dactilografiei „Munteanu Elena”, care a primit manuscrisul la 31.XII.1959, *idem*, c. 0502.

¹³⁶ Cf. nota lt. maj. Al. Pereș, din 22. X. 1959, *idem*, c. 0424.

¹³⁷ *Ibidem*, c. 0246.

¹³⁸ Așa l-a prezentat și „Falk Felix”, în nota pentru lt. maj. Szekely Francisc, 24. IV.1960, *idem*, c. 0506.

tocoale de colaborare, venind pe șantiere și în stagii de documentare sau la stagii doctorale, ceea ce a ridicat nivelul școlii de istorie de la Cluj. Foarte multe universități din străinătate l-au dorit pe Daicoviciu ca membru honoris causa, i-au adresat invitații onorante pentru orice savant al lumii. Iar prin el, deschiderea spre dialog și comunicare a fost reală, anunțând o practică căreia, nu puțini universitari clujeni din deceniile următoare i-au rămas datori.

Era normal ca într-un atare climat, delegațiile străine să fie urmărite fie din dorința de a ne prezenta la un nivel civilizat, dacă nu din rațiunile prea bine cunoscute legate de simptomele spionitei.

În mai 1960, de pildă, Clujul era vizitat de delegația Universității Bologna, în frunte cu rectorul Gherardo Forni. Timp de 3 zile (9 – 11 mai) oaspeții (rectorul și profesorii Mario Villa și Angelo Mangini) au beneficiat de ospitalitatea clujenilor: au vizitat facultățile care-i interesau (fizică, chimie, medicină, istorie); au fost tratați la nivel protocolar înalt, oferindu-li-se și un dineu de către rector, alături de care erau Emil Petrovici, Raluca Repan, Nicolae Lascu, V. Vătășianu, dar și Viorica Guy Marica și Maria Oprescu. E drept că au fost cazați în cel mai bun hotel al Clujului – la Continental – în camere prevăzute cu tehnică operativă, și că rectorului bolognez i s-au sustras notele manuscrise de călătorie pentru a-i fi copiate!¹³⁹ Dar aceste aspecte n-au umbrit valoarea legăturilor dintre universitarii români și italieni, fiecare dintre ei înțelegând mai bine situația celorlalți. Efectele însă – cele care contau – au fost imense: în plan științific, academic, ca și în cel al relațiilor private, dintre oameni.

În viitorul apropiat, cei care vor cerceta arhivele Rectoratului Universității „Babeș-Bolyai”, Institutului de istorie și Muzeului de istorie a Transilvaniei pentru a le reda acestora istoria recentă, vor avea mari surprize, dar, în mod cert, vor putea adăuga pagini superbe privind rolul de bastion academic al instituțiilor conduse de către C. Daicoviciu.

Iată, în 1964, ca efect al deschiderilor, sosea la Cluj unul dintre cei mai iluștrii elevi ai lui Massimo Pallotino, Piero Ganacchio. Acesta lucra atunci la Fundația Lerici, într-un loc de promovare a celor mai moderne tehnici și metode de cercetare în arheologie. Etruscolog de formație, italianul a ales Clujul cu institutele său pentru a se documenta asupra unei lucrări pe care o pregătea în colaborare cu Emil Condurachi și Mihail Macrea. Specialist în fotografii subterane, arheologul a rămas la Cluj în zilele de 28–30 iunie, apoi a vizitat diferite obiective arheologice în Transilvania, ca să revină la București pe 15 iulie. Cele cu profil istoric câștigate de colegii români nu le cunoaștem, doar interesul vizibil al Securității de a ști ce gândea italianul despre Rosa del Conte! Acesta, un democrat-creștin de dreapta, i-a și spus unui confrate, „David Ion”, că renumita italianistă era o „reacționară”!¹⁴⁰ Caracterizarea trebuie să fi determinat opinia negativă a securiștilor față de atâția italieni care începuseră să viziteze Români, și-n primul rând Clujul!

În Italia plecau însă în acei ani mulți dintre istoricii clujeni, între care și tânărul Hadrian Daicoviciu. Acestuia, desigur, i s-au urmărit atunci – ca și părintelui – plecările, dovadă informarea promptă pe care o face informatorul „Baciu Ion” despre stagiul lui în 1963!¹⁴¹

În iarna lui 1965, la Cluj sosea prof. Berk de la Universitatea din Istanbul, după ce s-a întâlnit la București cu acad. Emil Condurachi. L-au primit cordial Virgil Vătășianu și Constantin Daicoviciu, iar vizitele la monumente și la muzee le-a făcut cu Gh. Arion. Muzicolog ca formație, venit de altfel pe linie UNESCO, universitarul a vizitat și Conservatorul „Gh. Dima” și a luat legătura cu mulți colegi.¹⁴² Concomitent la Cluj s-au aflat directorul general al muzeelor din Ankara, prof. dr. Tahsin Dzguez și arheologul Hikmet Gurkay; aceș-

¹³⁹ Cf. planul de urmărire al Regionalei Cluj din 10.V.1960 ca și nota informativă semnată „L.N.” pentru lt. maj. Banciu C-tin, 16. V. 1960, *loc. cit.*, *idem*, rola 1266, c. 0553, 0591.

¹⁴⁰ Vezi nota informativă „David Ion” pentru cpt. Aurel Cuișuș, 30. VI. 1964, *idem*, c. 0651.

¹⁴¹ În nota informativă pentru cpt. Em. Mărgineanu, 24. IV. 1963, *idem*, c. 0511.

¹⁴² Cf. notele informative semnate de „Popescu Dumitru” pentru lt. Pușcău Gavrilă, 18. I și 28. I. 1965, *idem*, c. 0542-0543.

tia au ținut și o conferință despre descoperirile arheologice din Anatolia, urmărită atent de confracții români¹⁴³.

În primăvara următoare, cetatea universitară clujeană a fost vizitată de o altă delegație a Universității din Bologna, compusă din Stefano Bottari (istoric de artă), prof. Heilman (filolog) și Prof. Silvano Lissa (naturalist). Încântați de Cluj și împrejurimi, ca și de gazde, dar și de conversația excelentă cu Virgil Vătășianu, oaspeții au vizitat muzeele și monumentele orașului, asistați de Viorica Guy Marica. Ca gest de curtoazie, prof. Bottari a promis copiile după Columnă făcute la Bologna după lucrarea lui Piranesi¹⁴⁴.

În primăvara anului 1965 la Universitatea din Cluj mai erau așteptați studenți ai Universității din Viena, care alcătuiau un grup ce vizita România. Și acesta era un efect al prezenței rectorului Daicoviciu în capitala Austriei, ce fusese invitat de onoare la a 600 aniversare a prestigioasei universități, programată în cadrul unor mari serbări la 14 mai 1965.¹⁴⁵ Aproape concomitent, la 10 martie 1965, rectorul clujean primea invitația Comitetului Internațional a Muzeelor (ICOM) de a participa la a 7-a conferință internațională, găzduită de Muzeul Metropolitan din New York între 16 septembrie și 3 octombrie 1965.¹⁴⁶ O reuniune prestigioasă, la care acesta a participat făcând un larg tur de conferințe și având numeroase întâlniri cu muzeograful american. Astfel, la 19 septembrie a participat la banchetul oferit în onoarea delegaților la conferință, și găzduit de sala „Explorers” a Societății Internaționale de Geografie din Washington¹⁴⁷. În iulie 1965 rectorul Universității din Maroc, Mohamed El Fazi vizitează România, iar la Cluj are îndelungi întreveneri cu C. Daicoviciu¹⁴⁸.

În luna august a aceluiași an, Profesorul era invitat la o altă reuniune de mare prestigiu: a 5-a conferință de studii asupra Greciei Mari, de la Tarant, din Italia, care urma să aibă loc în octombrie, dezbătând tema Filosofia și știința în Grecia Mare¹⁴⁹. Deja specialiștii români – din țară și din afara ei – reușiseră să se impună la dezbaterile acestei teme printre cei mai buni, or, la o atare performanță, categoric, demersurile celor din clanul Daicoviciu au fost determinante. Spre marele câștig al istoriografiei românești!

Nici n-a început bine anul 1966, că Daicoviciu era din nou invitat în Italia, de către Universitatea din Torino, cu scopul de a susține o conferință pe o temă și cu un subiect ales și la o dată stabilită de el. Relațiile bilaterale dintre Ateneul torinez și Universitatea clujeană dădeau deja roade, dovadă extinderea invitației și pentru Nicolae Lascu și Hadrian Daicoviciu, care urmau să susțină, în aceleași condiții, un seminar în cadrul catedrei prof. Mario Allara¹⁵⁰.

La 1 martie 1966 s-a primit invitația Universității Rutgers din New Jersey – SUA, care-l dorea pe rectorul clujean la aniversarea a 200 de ani de la fondarea Universității din New Brunswick, anunțată pentru 22 septembrie în acel an¹⁵¹.

¹⁴³ Cf. nota „Popescu Dumitru”, 12. I. 1965, *idem*, c. 0547.

¹⁴⁴ Vezi nota semnată de „David Ion” pentru cpt. Szekely Francisc, 23. IV. 1964, *idem*, c. 0548.

¹⁴⁵ Serviciul F. al Securității condus de lt. col. Vlad Iordan, s-a adresat Regionalei clujene, cu nr. SC 365/f 05/896515 și 05/89522 din 3 IV și 6 IV, transmitând în invitația oficială din 22. III. 1965, respectiv lista studenților austrieci, după ce le-a studiat și apoi le-a repus în circuit poștal, dispunându-se Regionalei ca „elementele să fie luate în verificare și ne pregătim pentru așteptarea lor”, în *loc. cit.*, *idem*, c. 0420-0423. Lista era semnată de prof. dr. Wieseneder H.

¹⁴⁶ Cf. invitația reținută și repusă în circuit, *idem*, c. 0541.

¹⁴⁷ Vezi invitația trimisă la Cluj, încă la 2 VIII 1965, *idem*, c. 0534.

¹⁴⁸ Cf. nota de informare „Mihai” pentru lt. Maj. Iordănescu O., 15 vi 1965, *idem*, c. 0552.

¹⁴⁹ Vezi invitația din 12 VIII 1965, *idem*, c. 0532. Vezi în lucrarea noastră, *Istoricul și Securitatea*, vol. 1, p. 301-304.

¹⁵⁰ Invitația Universității din Torino, 4.I.1966, reținută și studiată de Securitate, apoi repusă în circuit, a stârnit semne de întrebare, sesizându-se anume „aspecte suspecte”, dar n-a fost oprită, vezi *loc. cit.*, *idem*, c. 0529, 0538.

¹⁵¹ *Idem*, c. 0257.

În luna aceea și la începutul celei următoare mai multe centre universitare românești erau în fierberea pregătirilor pentru delegați istorici care urmau să participe la Congresul de istorie de la Bloomington, Detroit și Seattle (2–16 aprilie) din SUA. Mai mulți specialiști clujeni erau cuprinși în această importantă delegație, fiind ocupați cu redactarea comunicărilor, în spiritul tezelor „legate de problema națională” și traducerea acestora, cu studierea itinerariului. Cu două zile înaintea plecării au fost convocați la București și „au trebuit să lucreze din greu și să nu doarmă nopți întregi deoarece C.C. nu a acceptat primele referate” – o spunea, la Institutul de istorie din Cluj, la 2 aprilie, Viorica Pascu, care-și însoțise soțul în capitală: pe acestea le-au refăcut, sub atenta observare a lui Manea Mănescu, dar mai greu le-a fost că-i „dăscăleau mereu deoarece în America sunt mulți refugiați”, așa că până și la aeroport, strânși într-o încăpere separată, au fost școliți odată de cineva de la Relații (Internaționale, Secția CCPCR, n.n.) și de la C.C. „iar domnișoarei Cornelia Bodea i s-a dat drumul foarte greu, deoarece nu are părinți sau surori ori rude pe care să le lase aici”.¹⁵²

Fiecare membru al delegației a primit o sumă de 102 \$, iar Ștefan Pascu și un greu pachet cu cărți – o valiză! – pentru Stephen Fischer-Galați, trimise de către Constantin Daicoviciu. Acesta stă cu evidență în fundalul respectivei participări, fiind istoricul român care, cu un an înainte, vizitase timp de două luni SUA, invitația fiind susținută de Fischer-Galați!

Istoricul american de origine română era cunoscut Securității că colabora cu Biroul de Informații și Cercetări de pe lângă Departamentul de Stat al SUA, fiind expertul principal în materie de istoria sud-estului european. Din 1965 a revenit în România, stabilind legături bune cu confrății din țară, dar serviciile române de informații cunoșteau și că încerca să descifreze „motivele și dedesubturile – în detalii – prin care conducerea de partid din România și-a întors spatele sovieticilor, când s-a început aceasta; care au fost cauzele, pe care nu le dau publicității”.¹⁵³

M. K. Dziewanowski de la Colegiul de Arte Libere din Boston – profesor de istorie europeană -, care-l întâlnise pe Daicoviciu la vizita acestuia din 1965, a stabilit o asemenea relație încăt la 29 aprilie 1966 i-a propus un schimb de studenți între cele două universități și o eventuală conferință a sa pentru istoricii clujeni. Ca unul dintre istoricii americani care predase în Polonia (subiectele: *Revoluția americană și caracterul ei european și Europa și Războiul civil din America*), ca autor al unor studii despre Germania de Vest și Europa Răsăriteană, spera ca propunerea să fie bine primită.¹⁵⁴

Dintr-un alt loc important – a sosit pe adresa rectorului clujean invitația de a participa la Seminarul european inițiat și patronat de Universitatea din München sub titlul „O Europă deschisă”, ce urma să se desfășoare în zilele de 30 noiembrie – 2 decembrie 1966. Scopul organizatorilor decurgea din constatarea: „Ștergerea barierelor între Europa de Est și de Vest și integrarea fluidă a intereselor economice și intelectuale și desființarea așa-zisei Cortine de Fier”, așa că seminarul urmărea „să încurajeze discuțiile libere și constructive între academicieni și oamenii politici (gânditori) ai Europei de Est și de Vest”.¹⁵⁵ Inițiatorul dezbaterii pe tema Politică și ideologie, prof. dr. Althammer i-a adresat la 6 octombrie, românului rugămintea să inaugureze lucrările printr-o conferință în limba germană, legată de subiectul *Politică și ideologie* (la care mai participa și un alt învățat român, Mircea Malița).¹⁵⁶

De ce o atare insistență? Pentru simplu motiv că universitarii germani vizitaseră România și au insistat pe cunoașterea Clujului, unde – între altele – au fost impresionați de universitate și de rector!

¹⁵² Informații raportate de „Baciu Ioan”, 5. IV. 1966, *idem*, c. 0536, 0539.

¹⁵³ Cf. nota Direcției Regionale Cluj, 15. IV. 1966, *idem*, c. 0535.

¹⁵⁴ Vezi detalii în *loc. cit.*, *idem*, c. 0523-0524.

¹⁵⁵ Vezi documentația, *supra*, *idem*, c. 0518-0519.

¹⁵⁶ *Ibidem*, c. 0521.

După trip-ul american, Clujul a fost realmente asaltat de oferte universitare și academice, mai mulți tineri români studioși fiind trimiși la specializare în marile universități americane. Profitul: imens! La fel, un număr important de tineri americani și vesteuropeni au venit în România pentru pregătirea unei interesante lucrări de doctorat.

În noiembrie 1966 Daicoviciu era invitat de rectorul Harlan Hachter la Conferința internațională cu tema *Învățământul superior și lumea de mâine* (26–29 aprilie 1967), iar la 27 decembrie 1966, a primit invitația comitetului de organizare a celui de al V-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină care urma să se desfășoare la Cambridge între 18 și 25 septembrie 1967¹⁵⁷. Subiectul pe care-l așteptau de la savantul român, Provinciile danubiene incluse în *Imperiul Roman*, vădea, cu prisosință, nu doar o importanță, de circumstanță, acordată studiilor strategice de istorie antică, ci și una pe seama nivelului superior al cercetărilor specialiștilor români. Cel onorat astfel, putea să fie mândru că stăruințele sale de-a lungul unei vieți dedicate meseriei, erau nu doar recunoscute ci și omagiate.

Temperamentul, cunoștințele savante și succesul, dar și puterea dobândită au condus în cazul lui C. Daicoviciu și a școlii istorice clujene pe care o reprezenta la un anume radicalism. Nu de puține ori tezele și ideile generate de aici s-au găsit în opoziție cu cele enunțate și apărute, de alte grupuri de istorici. Liderul clujean a patronat în anii '60 și '70 ample debateri, îndeosebi legate de elaborarea *Tratatului de istorie a României*. Acestea erau insolite în climatul general, fiind puțin obișnuite chiar și în mediile academice. Criticismul său nu a convenit, se înțelege, aparatului de partid care instalase sistemul umanității și al acceptării necondiționate a tezelor oficiale.

Adeseori, acest aparat și slujitorii săi au reacționat.

Autonomizarea concepțiilor daicoviciste, critica pe care autorul lor a făcut-o altora, polemicile strânse cu C.C. Giurescu, Dumitru Tudor, I. Nestor, P. P. Panaitescu, în anii '60–'70 au fost atent urmărite și de Securitate și comunicate organelor de partid. Cenzura și-a făcut nu odată simțită atotputernicia, nu doar consemnându-le, ci, mai ales propunând măsuri drastice contra autorului lor. Dacă la *Istoria României* (manual cl. XII, Editura Didactică și Pedagogică, 1967), C. Daicoviciu (autor, împreună cu Miron Constantinescu) se rețineau: ideile privind unirea Basarabiei cu România în 1918, la *Însemnări despre daci, romani și români* (C. Daicoviciu, Editura Dacia, 1972), s-a propus – și realizat – scoaterea lucrării din planul editorial. Criticile lui C. Daicoviciu la interpretările privind Cultura Dridu, apoi disputele sale îndeosebi cu C.C. Giurescu – privind lucrarea *Istoria românilor* – au fost taxate, datorită tonului polemic, drept o „alterare arbitrară” care n-avea ce căuta în disputele științifice¹⁵⁸.

În ciuda restricțiilor și a intoleranțelor politice, ba chiar înfruntându-le, uneori, cu ironia devastatoare, alteleori luând măsuri de neaplicare a unor măsuri și decizii care nu corespundeau concepțiilor sale, „marele vizir”, „beglerbeiul” Constantin Daicoviciu¹⁵⁹ – cum îl numesc admirativ, dar temător, confrăți mai tineri – a servit, se poate spune, până la sfârșitul vieții *istoria*. Prin cele ce le-a făcut direct, prin instituții și specialiștii acestora, prin elevii și emulii săi, profesorul rămâne, în principal *omul datoriei*.

S-ar fi ajuns aici, oare, fără contextele politice externe în urma cărora României i s-a acordat mai mult interes, transferat – prin impuls – și cercetătorilor umaniști? Fără deschiderea altora spre noi e greu de a ne imagina ieșirea din impasul socialist, chiar dacă valoarea culturală și științifică a elitelor era una remarcabilă. E drept însă, să recunoaștem că, atunci când începutul unei liberalizări s-a vădit, istoricii – în bună măsură, chiar dacă amendabilă

¹⁵⁷ Vezi copiile invitațiilor în *loc. cit.*, c. 0516, 0513.

¹⁵⁸ Vezi documentele reținute de către Ion Zănea, în *Cenzura istoriei, istoria cenzurată*, documente (1966–1972), Ed. Universității din Oradea, 2006, p. 49, 141, 257, 265, 302.

¹⁵⁹ Vezi, recent, în grupajul epistolar referitor la unul din elevii și colaboratorii lui C. Daicoviciu, Székely Zoltan, în lucrarea editată de Muzeul Județean de Istorie Brașov, sub semnătura lui Székely Zolt, *Corespondență arheologică. Archaeological Letters*, Brașov, 2006, f. 221.

potrivit analizelor de azi – au știut să susțină interesul major național, să slujească istoria în ce are aceasta profund și general valabil.

Constantin Daicoviciu rămâne sub un atare unghi de vedere un mare deschizător de drumuri, precursor al celor care – liberi, fără constrângerile date generației sale – reușesc mult mai greu să aibă statură națională și europeană. Beneficiile rămase pe urma sa trebuie recunoscute iar locul dobândit – și în urma demersului său statornic – de istoriografia românească în cea universală, consolidat.

CONSTANTIN DAICOVICIU – MAN OF DUTY

Abstract

In the transitions of the 20th century, historians had to reorient themselves to fulfill their destiny. The lucky and robust ones, those endorsed with powerful personalities managed to survive the changes, at the cost of their energy and good health due to the pressures they were subject to. Others paid with long years in prison, most coming out with their health severely damaged and some even paying the ultimate price. They were driven by conservation and survival urges, often deciding to cooperate with political regimes, often assuming political colors and marching under various ideologies. Very few historians “sailed on” through the troubled waters of political changes, managing to maintain a bold attitude throughout various regimes. Some of these boldest “mariners” include the one whose deeds and mainly his work as a historian and school founder call for our unconditional respect: Constantin Daicoviciu. The Cluj-based historian is a daring road opener, paving the way for those who – free at last from the constraints exerted on his generation – succeed more or less to gain national or European acknowledgment. The benefits he brought along require acknowledgement, and the place he earned – thanks to his relentless effort – in Romanian and universal historiography shall be consolidated.